

**Analýza dat k výzkumné studii
„Převod a standardizace
psychodiagnostické metody
Substance Use Risk Profile Scale
(SURPS) a tvorba norem
u Osobnostního dotazníku pro
mládež (HSPQ)“**

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA PRO ZÚČASTNĚNÉ ŠKOLY

Název studie: Převod a standardizace psychodiagnostické metody Substance Use Risk Profile Scale (SURPS) a tvorba norem u Osobnostního dotazníku pro mládež (HSPQ)

Instituce: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika VFN, 1. Lékařská fakulta, Univerzita Karlova v Praze;
Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Vedoucí projektu: PhDr. Martin Dolejš

Realizační tým: PhDr. Martin Dolejš
PhDr. Filip Lepík
Martin Bayer
Ivo Hrdina

Odborný garant: Doc. PhDr. Michal Mioviský, Ph.D.
Doc. PhDr. Vladimír Řehan

Počet stran: 36

Počet příloh: 0

Pro bibliografické citace:

Dolejš, M., Mioviský, M., Řehan, V. (2009). Analýza dat k výzkumné studii „Převod a standardizace psychodiagnostické metody Substance Use Risk Profile Scale (SURPS) a tvorba norem u Osobnostního dotazníku pro mládež (HSPQ)“. Závěrečná zpráva pro zúčastněné školy. Olomouc.

Poznámka autora: Tuto zprávu a v ní uvedené informace mohou použít jen školská zařízení, která se účastnila tohoto výzkumného projektu, a to jen pro své účely (výroční zprávy atd.).

Finanční podpora:

Projekt je financován Finančními mechanismy EHP a Norska a státním rozpočtem České republiky prostřednictvím Fondu pro podporu výzkumu (číslo subprojektu: A/CZ0046/1/0006) a Interním grantem SV, Filozofická fakulta Univerzity Palackého (číslo projektu: 91210012).

Obsah

Úvod.....	4
1. Základní údaje o psychodiagnostických metodách.....	5
2. Škála osobnostních rysů představující riziko z hlediska užívání návykových látek (SURPS).....	5
3. Osobnostní inventář pro mládež (HSPQ).....	10
4. Analýza získaných dat.....	12
5. Závěr.....	34
Literatura.....	36

Úvod

Tato závěrečná zpráva je **zpětnou vazbou** pro školská zařízení (ZŠ, ZUŠ, ZPŠ a G), která se na přelomu školního roku 2008/2009 zúčastnila výzkumné studie, zaměřené na standardizaci a tvorbu populačních norem dvou osobnostních dotazníků. Na začátku tohoto textu bychom chtěli poděkovat všem 83 školám, které souhlasily se spoluprací a umožnily administraci testových baterií. **Děkujeme všem ředitelkám, ředitelům, zástupkyním, zástupcům, pedagogům a hlavně všem dětem, kteří svou ochotou a činností umožnili naplnit cíle studie.** Školská zařízení neměla povinnost se této studii zúčastnit a přesto její pracovníci věnovali svůj čas, sílu a elán k zorganizování podmínek, potřebných pro sběr dat.

Výzkumná studie je realizována **Centrem adiktologie** 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a **Katedrou psychologie** Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Vedoucí realizačního týmu je PhDr. Martin Dolejš a odbornou garanci převzali doc. PhDr. Vladimír Řehan (Katedra psychologie UP) a doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D. (Centrum adiktologie UK).

Studie je rozdělena do několika základních etap, z nichž některé byly již uskutečněny, jiné probíhají a další teprve začnou, ale často se tyto fáze překrývají a doplňují. V první přípravné etapě, která proběhla v měsících leden až říjen 2008, došlo k vytvoření výzkumného designu. Tato úvodní část byla zaměřena na přípravu testové baterie a stanovení výběrového souboru. Došlo k odbornému přeložení diagnostické metody „Substance Use Risk Profile Scale“ (dále jen SURPS; český překlad: Škála osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek). Realizační tým vytvořil **testovou baterii**, která je složená ze tří samostatných částí: **(a) diagnostická metoda SURPS, (b) diagnostická metoda „Osobnostní inventář pro mládež“ (HSPQ) a (c) základní sociodemografické otázky** (věk, pohlaví, levorukost/pravorukost atd.). V této etapě byl stanoven výběrový soubor na základě dat získaných od Ústavu pro informace ve vzdělání. V rámci této části byly vytvořeny základní dokumenty – žádost o spolupráci, informační dopis, formulář souhlasu zákonných zástupců a další. Druhou neméně důležitou a hlavně tou etapou, které jste se zúčastnili, byla administrace testových baterií mezi žáky druhého stupně základních škol. Tato etapa začala v měsíci říjnu 2008 a skončila v měsíci květnu 2009. Hlavním cílem bylo kontaktování vybraných škol, domluvení podmínek a termínů administrace a samotný sběr dat. Paralelně s touto etapou probíhalo vyhodnocování testových baterií a převádění získaných informací do datové

podoby. Jedná se o třetí etapu výzkumu končící na přelomu měsíců červenec a srpen 2009. V dnešních dnech probíhají dvě poslední etapy, z nichž první se zaměřuje na analyzování získaných dat. Jde o statistické analýzy sloužící k vytvoření populačních norem pro obě diagnostické metody, ale i o analýzu určenou pro zúčastněná školní zařízení a také o analýzy sloužící jako podklad pro odborné písemné výstupy (odborné články do vědeckých periodik, odborné prezentace určené na vědecké konference atd.). Poslední etapou je tvorba příruček k psychodiagnostickým metodám SURPS a HSPQ, závěrečných zpráv, článku atd. První textové materiály by měly být hotovy do konce února roku 2010.

1. Základní informace o psychodiagnostických metodách

Psychologie disponuje rozsáhlým repertoárem psychodiagnostických metod, které odborníci využívají k poznávání jednotlivých složek osobnosti člověka. **Diagnostická činnost je proces**, který nám umožňuje: (a) zjistit individuální zvláštnosti osobnosti; (b) zjistit podstatu, podmínky a příčiny individuálních rozdílů; (c) zjistit příčiny odchylného vývoje od věkové normy; (d) určit stupně vývoje; (e) provést prognózu nebo predikci (Svoboda, 1999). Poznatky získané pomocí diagnostických metod v psychodiagnostickém procesu jsou využívány v různých oblastech psychologie (poradenská, pedagogická, vývojová psychologie a v neposlední řadě psychologický výzkum).

Psychodiagnostickou metodu nelze jednoduše charakterizovat, ale Svoboda (1999, s. 12) ji vymezuje jako „soustavu podnětů (úkolů, situací, otázek), jimiž záměrně vyvoláváme chování nebo vymezujeme podmínky pro sledování chování (úkony, jednání, slovní odpovědi) zkoumané osoby a toto chování přesně registrujeme a pak z něho usuzujeme na zvláštnosti příslušných psychických procesů, stavů nebo vlastností“.

2. Škála osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek (SURPS)

Autory diagnostické metody **Substance Use Risk Profil Scale (SURPS)** jsou Patricia J. Conrod, která působí v „Institute of Psychiatry“ v Londýně, a P. Woicik, působící ve stejné instituci. Odborná veřejnost mohla první informace o této metodě zaregistrovat v listopadu 2001 na Annual Symposium of the Society for the Study of Addiction v Leedsu

ve Velké Británii a na 34th Banff Conference on Behavioural Science v Kanadě. V rámci tohoto projektu byl odborně přeložen screeningový dotazník a byla vytvořena česká verze určená k předkládání respondentům. Český název zní „Škála osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek“.

Doktorky Conrod a Woicik při tvorbě této metody vycházely z motivačního modelu rizikového chování, jehož základem je náchylnost jedinců k určitému typu drogy a rozdílná senzitivita k drogovému nabuzení. Dále vychází z předpokladu, že motivujícími efekty zneužívání drog jsou snížení bolesti a snížení úzkosti, které autoři modelu řadí mezi negativní motivace. Na druhém konci osy je pozitivní motivace, tj. psychostimulace danou drogou (euforie, pocity blaženosti atd.). Conrod a Woicik předpokládají 4 základní faktory rizikového chování, z nichž prvním je tzv. **Anxiety Sensitivity** (tedy zvýšená citlivost, úzkostnost), kterou lze charakterizovat jako „stav bezpředmětného strachu, kdy jedinec cítí vnitřní napětí, neklid a obavy bez znalosti objektu“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 51). Dále je to zvýšená citlivost k tělesným procesům, které v jedincově těle probíhají (zvýšená sebekontrola). V sociální oblasti to může být přemíra citlivosti jedince k mínění, které o něm mají ostatní lidé. Druhým rizikovým faktorem, který autoři uvádí, je tzv. **Hopelessness**, tedy skleslost, respektive beznaděj. Lze ji vymezit jako nezájem o nové podněty, o komunikaci či interakci s neznámými i známými lidmi a neschopnost radovat se ze života. Autoři se domnívají, že jedinci trpící beznadějí často využívají analgetických účinků legálních (alkohol, tabák) a ilegálních (heroin apod.) drog. Třetím faktorem je podle kolektivu vedeného doktorkou Conrod tzv. **Sensation Seeking** – vyhledávání zážitků (pocitů, dojmů, vzrušení). Jedinci, u nichž je tento rizikový faktor zvýšený, vyhledávají adrenalinové sporty, zážitky na hranici lidských možností. Snaží se zažít opojení z rychlosti, mají posunutou hranici riskování a často se u nich objevuje zúžené, nelogické rozhodování. Čtvrtým neméně důležitým faktorem je tzv. **Impulsivity** – impulzivita, kterou lze charakterizovat jako „uskutečnění okamžitého nápadu bez zábran, provedené se značnou energií a při vědomí (Hartl, Hartlová, 2000, str. 245). Jedinec se nadchne pro určitou činnost (například pro cyklistiku), nakoupí a pořídí si potřebné prostředky pro vykonávání této činnosti (nákup kola atd.), ale tuto činnost vykonává pouze krátce (často i jen několik minut), než ho zaujme jiný podnět respektive činnost (např. malování). Impulzivita jako osobnostní charakteristika zvyšuje náchylnost k nadužívání jak legálních (alkoholu), tak ilegálních drog (marihuana, opiáty atd.). Navržený model může sloužit k včasnému vytipování jedinců náchylných k zneužívání alkoholu a jiných drog. Dále lze tento model využít k predikci abúzu drog a k výzkumným účelům. Autoři diagnostickou metodu Substance Use Risk Profil Scale (SURPS) vytvořili

na základě jiného měřicího nástroje – metody Drug Abuse Subtyping Scale (DASS). Psychodiagnostická metoda DASS byla velice rozsáhlá a její použití v praxi bylo doprovázeno určitými omezeními. Z těchto a dalších (časová náročnost při administraci a při vyhodnocování) důvodů byla vytvořena zkrácená verze obsahující 23 otázek a zaměřující se na 4 základní rizikové faktory (Anxiety Sensitivity, Hopelessness, Sensation Seeking a Impulsivity). Zkoumaní jedinci na jednotlivé otázky odpovídají výběrem ze **4stupňové škály**, která je tvořena těmito prvky: (a) „Strongly disagree“ – **rozhodně nesouhlasím**; (b) „Disagree“ – **nesouhlasím**; (c) „Agree“ – **souhlasím**; (d) „Strongly agree“ – **rozhodně souhlasím**.

První sledovanou dimenzí je Anxiety Sensitivity (zvýšená citlivost), která je sycena pěti otázkami, a to čísla 8, 10, 14, 18 a 21. Tyto otázky se týkají probandových pocitů v určitých zátěžových situacích. Škála zjišťuje míru citlivosti a úzkosti, které se objevují jako součást každé nové, neznámé situace, ve níž se jedinec nachází. Jednou z těchto otázek je otázka číslo 21 – „It scares me when I'm unable to focus on a task.“. Toto tvrzení lze přeložit jako „Děsí mě, když nejsem schopen/schopna se soustředit na to, co mám dělat.“ V této škále se hodnotí jednotlivé odpovědi od 1 do 4 bodů, přičemž 1 bod je za odpověď „rozhodně nesouhlasím“ a 4 body za odpověď „rozhodně souhlasím“. Celkem může proband v této škále získat 5–20 bodů. České normy jsou zatím ve stádiu přípravy, z tohoto důvodu uvádíme jen populační normy pro britskou generaci žáků ve věku 14–16 let (dívky i chlapci): (a) nízká (low) 5–9 bodů, (b) střední (medium) 10–14 bodů, (c) vysoká (high) 15–20 bodů. Přímo u chlapců jsou normy posunuté o jeden bod hrubého skóru níže. Školní psychologové a školní metodici prevence by se v této škále měli soustředit na jedince, kteří dosahují 14 a více bodů, protože u nich je vyšší pravděpodobnost výskytu nějakého sociálně rizikového chování.

Škála profilu zjišťuje dimenzi Hopelessness (skleslost, beznaděj). Tato dimenze na základě sedmi otázek zjišťuje emoční náladu a psychické rozpoložení probanda – zda je spokojený se životem, zda plánuje budoucnost atd. Škálu sytí otázky číslo 1*, 4*, 7*, 13*, 17, 20* a 23*. Příkladem otázek v této dimenzi mohou být výroky: „I feel pleasant.“ (Cítím se příjemně.) nebo „I am very enthusiastic about my future.“ (Do budoucna hledím s velkým nadšením.). Celkem může testovaný jedinec v této dimenzi získat 7–28 bodů. V této škále se hrubý skór za jednotlivé položky s hvězdičkou vypočítává obráceně (rozhodně nesouhlasím = 4 body, rozhodně souhlasím = 1 bod) a jen otázka číslo 17 je vyhodnocována stejným způsobem jako otázky ve škále Anxiety Sensitivity. Normy pro britské chlapce a dívky ve věku 14–16 ve škále Hopelessness jsou: (a) nízká (low) 7–9 bodů, (b) střední (medium) 10–16 bodů, (c) vysoká (high) 17–28 bodů. Normy pro skupinu

dívek a pro skupinu chlapců jsou stejné jako pro skupinu tvořenou oběma pohlavími. Opět platí pro školní psychology totéž jako v případě předchozí škály – měli by se zaměřit na jedince, kteří jsou ve skupině „vysoký (high)“. Tito jedinci jsou více než ostatní náchylní k určitému rizikovému, zkratkovitému jednání, které může vést k sociálně nežádoucímu chování (šikana, týrání, xenofobie a další).

Tento diagnostický prostředek měří také dimenzi zvanou Impulsivity (impulzivita). Jedinec často reaguje často rychle a zbrkle, rychle se nadchne určitým podnětem, ale často u něj vydrží jen krátkou dobu. Škála se zaměřuje na to, zda jedinec dokáže o určité situaci přemýšlet, rozhodnout se a naplnit svá přijatá rozhodnutí tak, aby došlo k naplnění stanovených cílů. Tato škála obsahuje 5 otázek, a to otázky číslo 2, 5, 11, 15 a 22. Uvedeme zde opět dvě otázky sytící dimenzi impulzivita: „Generally, I am an impulsive person.“ (Jsem celkově impulzivní člověk.) Výpočet hrubého skóru je stejný jako u škály zvýšená úzkostnost a proband může získat 5 až 20 bodů. Normy pro tuto škálu jsou stanoveny takto: (a) nízká (low) 5–9 bodů, (b) střední (medium) 10–14 bodů, (c) vysoká (high) 15–20 bodů a není zde rozdíl mezi chlapci a dívkami. Platí zde totéž, co u předešlých dvou škál, školní metodik prevence a další pracovníci v pomocných profesích by se měli při svých intervencích zaměřovat na jedince s vysokým skórem v této dimenzi.

Poslední čtvrtou škálou v metodě zaměřující se na rizikové faktory vedoucí k užívání a zneužívání návykových látek je Sensation Seeking, což můžeme přeložit jako vyhledávání zážitků (požitků, dojmů), čímž autoři míní vyhledávání situací a činností, které zvyšují vyměšování lidských hormonů a to hlavně adrenalinu. Tato škála obsahuje otázky číslo 3, 6, 9, 12, 16 a 19. Najdeme zde otázku zjišťující probandovu touhu skákat padákem („I would like to skydive.“) nebo jinou otázku, jež ověřuje probandův vztah k novým a vzrušujícím, přestože nekonvenčním zážitkům („I enjoy new and exciting experiences even if they are unconventional.“). Zkoumaná osoba může dosáhnout minimálně 6 bodů a maximálně 24 bodů. Vyhodnocování odpovědí je stejné jako u první a třetí škály, tedy: 1 bod = „rozhodně nesouhlasím“ a 4 body = „rozhodně souhlasím“. Normy pro britské školáky ve věku 14–16 let autoři sestavili takto: (a) nízká (low) 6–10 bodů; (b) střední (medium) 11–17 bodů; (c) vysoká (high) 18–24 bodů. U skupiny chlapců tvoří vysoký skór rozmezí od 20 do 24 bodů. Zvýšený skór v této škále budou mít jedinci, kteří ve svém životě preferují rychlost a nezávislost. Tito lidé často vyhledávají nové a neznámé situace, které jim přinášejí vzrušení. S větší pravděpodobností se rizikové chování objeví u jedinců, kteří v této dimenzi dosáhli 18 a více bodů.

Diagnostickou metodu SURPS lze administrovat individuálně nebo skupinově. Skupinová administrace může být využita ve výzkumných studiích a v preventivních

šetřeních realizovaných v oblasti edukační reality (školní třídy, kroužky atd.), ale své uplatnění najde také v poradenské i klinické psychologii. Britské normy jsou vytvořené pro chlapce a dívky ve věku 14–16 let, přičemž výběrový vzorek tvořilo 2145 jedinců (z toho 574 dívek). Realizační tým získal pro výzkum celkem 5476 probandů (z toho 2801 dívek) z druhého stupně vzdělávacího systému, kteří navštěvují 328 tříd. Tato diagnostická metoda není náročná na čas – i ten nejpomalejší žák by měl být s vyplněním dotazníku do 15 minut hotový. Samotné vyhodnocování jednoho dotazníku trvá několik minut. Dotazník může být součástí testové baterie, kterou lze složit připojením dalších psychodiagnostických metod (např. s Osobnostním dotazníkem pro mládež anebo Škálou sebehodnocení školní práce a vztahu ke škole) určených pro použití ve školských zařízeních.

V předchozím odstavci je uvedeno, že hlavní uplatnění nachází tato profilová škála v edukačním prostředí, přičemž myšlen je druhý a třetí stupeň vzdělání (základní a střední školy). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky zřídilo na školách institut školního metodika prevence a také školního psychologa. "Školní metodik prevence odpovídá za realizaci primární prevence ve škole, především je odpovědný za tvorbu Minimálního preventivního programu a jeho fungování. V neposlední řadě má na starosti poradenskou činnost v oblasti sociálně patologických jevů u žáků a studentů (Parlament ČR, 2005). Školní psycholog částečně spolupracuje se školním metodikem prevence na primární prevenci, ale těžiště jeho práce spočívá v diagnostické, poradenské a vzdělávací činnosti. Vyhledává nadané respektive problémové žáky, se kterými provádí různé druhy intervencí, ve nichž jsou vždy obsaženy edukační prvky. Školní psycholog a školní metodik prevence vzájemně spolupracují při preventivních šetřeních (dotazníkové, screeningové a anketní šetření), jejich výsledky se stávají základním kamenem plánování primární prevence. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky pomocí těchto dvou profesí, ale i za přispění ostatních kolegů z pedagogického sboru, realizuje primární prevenci sociálně nežádoucích jevů v rámci svého rezortu. Primární prevence je ze strany MŠMT ČR zaměřena na předcházení ohrožujících situací u jedinců aktivně působících v edukační realitě. Tento druh prevence by měl být realizována na všech školách v ČR. Primární prevence realizovaná ve školských zařízeních by se měla zaměřit na předcházení zejména těchto rizikových jevů v chování žáků: drogové závislosti, závislosti na alkoholu, zneužívání tabákových výrobků, kriminalitu, záškoláctví, šikanu, xenofobii a na další jevy. Představitelé primární prevence ve školách by se měli zaměřit také na rozpoznávání případů, jako jsou domácí násilí, týrání a zneužívání dětí, a následně by měli zajistit včasnou intervenci. (MŠMT, č.j.:20006/2007-51).

V souvislosti se vším, co zde bylo řečeno, se SURPS jeví jako velice slibná metoda, která by jednou mohla mít své pevné zastoupení při provádění primární prevence ve školských zařízeních (minimálně diagnostické části). Psychologové, školní metodikové prevence a ostatní zainteresovaní odborníci by mohli získat potenciálně kvalitní screeningový nástroj, jenž by umožnil efektivní depistáž v prostředí základních a středních škol. To následně umožňuje efektivněji naplňovat stanovené cíle primární prevence daného školního zařízení. (Dolejš, 2008).

3. Osobnostní inventář pro mládež (HSPQ)

Tato psychodiagnostická metoda byla uvedena na trh v roce 1968. Jejími autory jsou manželé Raymond B. Cattell a Mary D. L. Cattellová. Český překlad a normy pro českou populaci vytvořil v roce 1973 prof. K. Balcar, přičemž do dnešního dne vzniklo několik vydání, z nichž nejnovější je z roku 1992. **Osobnostní inventář pro mládež** „vychází z předpokladu, že odpovědi získané otázkami na citové prožitky, zájmy, na habituální chování a názory probandů mohou být indikátory relativně stálých vlastností osobnosti“ (Říčan, 1986, str. 7). Sám autor české příručky píše: „Test má zachytit jednoduchou technikou všechny hlavní, značně stálé psychologické vlastnosti mladého člověka ve věku od 12 do 18 let, které se podařilo empiricky stanovit a vymezit pomocí dotazníkových stupnic.“ (Balcar, 1986, str. 10)

Inventář se zaměřuje na čtrnáct osobnostních vlastností, které jsou označovány písmeny (A až Q4) a technickými názvy. Základem je představa osobnostní sféry, kterou můžeme chápat jako soubor předpokladů, umožňující vysvětlit veškeré lidské chování. Na základě faktorové analýzy zjistil tým pod vedením manželů Cattelových následující: „V různých souborech osob je vždy něco mezi 10–20 faktory (poznámka autora textu: vlastnostmi) poskytujícími současně matematicky jednoduché a psychologicky smysluplné vysvětlení vztahů v získaných údajích.“ (Balcar, 1986, str. 12) Při vlastní tvorbě Osobnostního inventáře pro mládež se autoři drželi několika požadavků: položky k měření vlastností by měly výrazně korelovat; neměly by průměrnému člověku svým obsahem prozrazovat, jakou vlastnost měří; vlastnosti v HSPQ mají korelovat s obdobnými vlastnostmi v jiných dotaznících; průměrný hrubý skóre probandů by se měl pohybovat někde uprostřed stupnice hrubých hodnot atd. (Balcar, 1986).

K. Balcar pracoval se dvěma analogickými formami označovanými písmeny „A“ a „B“. Každá forma **je tvořena 142 položkami**, z toho jsou dvě otázky kontrolní (číslo 1 a

142). Jak už bylo uvedeno, inventář měří 14 základních charakteristik, přičemž každá z nich je sycena 10 položkami. Autoři anglické verze využívali dotazník pro diagnostiku 12- až 18letých. Česká verze a příslušné normy jsou určeny pro žáky druhého stupně základních škol a studenty středních škol ve věku 13–17let. Realizovaná studie by měla vést k vytvoření populačních norem pro dívky a chlapce ve věku 12 až 15 let. Vyplňování dotazníku zabere probandům max. 35–45 minut a tento inventář lze administrovat individuálně nebo skupinově, podle potřeby výzkumníka.

Základní měřené faktory:

- a) **bezprostřednost** (jedinec je pozorný k lidem, společensky přizpůsobivý, se zájmem o práci a spolupráci s druhými) vs. **uzavřenost** (dítě vnímáme spíše jako chladné, uzavřené, kritické a nedůvěřivé, zacházející jednodušeji s věcmi či se slovy než s lidmi);
- b) **vysoká krystalická inteligence** (zkoumaná osoba je chápavá, rychle se učí, má sklon k intelektuálním zájmům) vs. **nízká krystalická inteligence** (jedinci mají častěji problémy zvládnout abstraktní úkoly a mohou inklinovat k delikvenci);
- c) **citová stálost** (jedinec je klidný a citově zralý, což mu pomáhá přistupovat k věcem realisticky) vs. **citová nestálost** (proband je často nespokojen se životem a je pro něj obtížné vydržet zticha a ovládnout se);
- d) **vznětlivost** (náročný a netrpělivý jedinec, který se snadno rozptýlí, předvádí se a upozorňuje na sebe) vs. **klidnost** (dítě je charakterizováno jako rozvážené, vytrvalé, klidné a stoické);
- e) **průbojnost** (sebevědomý a svérázný jedinec, který se rozhoduje po svém) vs. **poddajnost** (poddajný a závislý adolescent, jenž se nechá vyvést z míry autoritou);
- f) **nadšenost** (veselý jedinec projevující své city a přizpůsobující se ostatním) vs. **sklíčenost** (jde o dítě zahleděné do sebe, plné obav a držící se vlastních hodnot);
- g) **zodpovědnost** (vytrvalý, odpovědný a svědomitý jedinec, který sám sebe vidí jako nositele a strážce mravů) vs. **svévolnost** (adolescent je nestálý, snadno se vzdává, je lehkovážný a nespolehlivý);
- h) **smělost** (přátelský, aktivní, dobrodružný jedinec, který se rád seznamuje s lidmi a otevřeně reaguje) vs. **plachost** (jedinec se stydí před příslušníky opačného pohlaví, skrývá své city a má sklon zahořknout);

- i) **citová choulostivost** (jedince můžeme charakterizovat jako netrpělivého, závislého, nejistého, umělecky zjemnělého s bohatou představivostí ve vnitřním životě a v řeči) vs. **citová tvrdost** (dítě spoléhá na sebe, jedná na základě praktické, logické evidence a nemá velké nároky);
- j) **individuální zdrženlivost** (ostražitý jedinec uzavřený do sebe, který jedná individualisticky) vs. **družná aktivnost** (jedinec rád podniká společné akce s druhými, rád vzbuzuje pozornost a přijímá obecná měřítká);
- k) **úzkostná sebenejistota** (náladový, smutný a úzkostný jedinec, který se snadno dojíká a má silný pocit pro povinnosti) vs. **sebedůvěra** (veselý, houževnatý adolescent, jenž si umí poradit a nezáleží mu na názoru druhých);
- l) **soběstačnost** (jedinec je rázný a má ve zvyku rozhodovat se po svém) vs. **závislost na druhých** (člověk, který si cení společenského uznání a rád drží s druhými);
- m) **sebevláda** (dítě se umí ovládat, snaží se dosahovat úspěchu a záleží mu na názorech druhých lidí) vs. **nedostatek sebevlády** (jedinec odmítá dodržovat společenské požadavky, pravidla a má nedostatečně vyvinuté stálejší sebepojetí);
- n) **vysoké pudové napětí** (jedinec pociťuje obavy, napětí a vnitřní zmatek) vs. **nízké pudové napětí** (adolescent je klidný, vyrovnaný a schopný chápat, zpracovávat duševní procesy, které se v něm odehrávají). (Balcar, 1986)

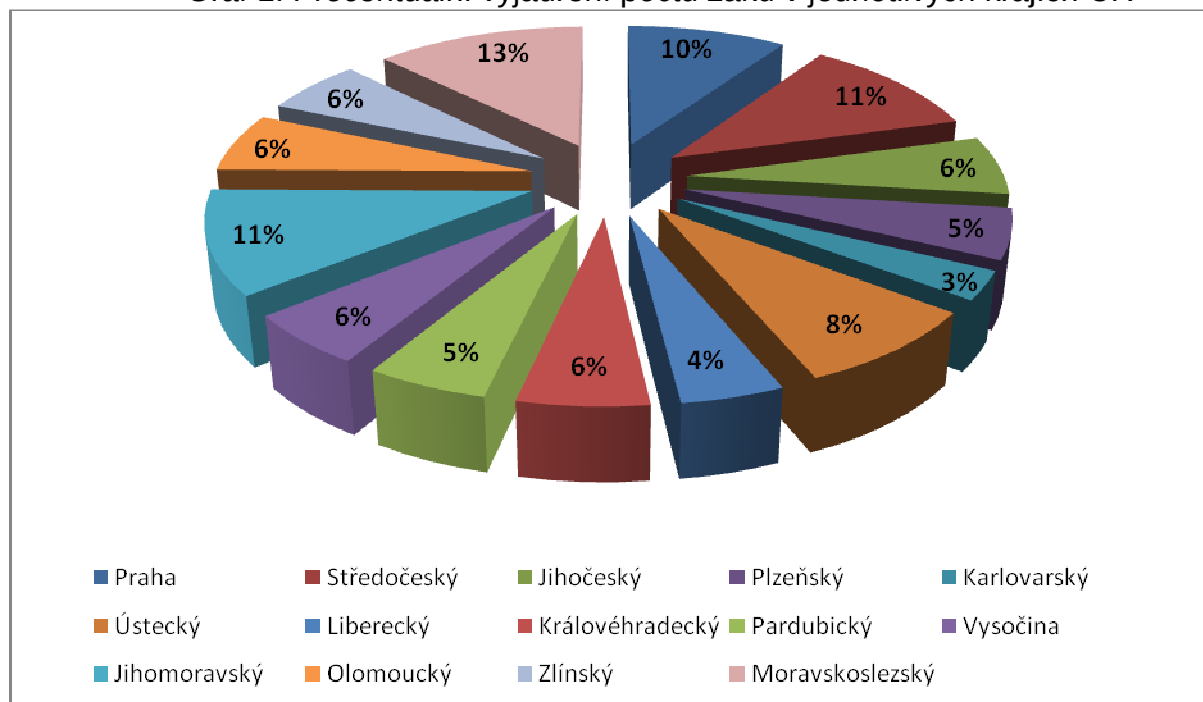
V psychodiagnostickém procesu je vždy využíváno několik metod a zdrojů informací o klientovi. Psycholog získává údaje z pozorování, z rozhovoru a pomocí psychodiagnostických metod. Klientovi je vždy předkládána skupina testů a metod, které umožňují pochopit osobnost, rysy, vlastnosti a schopnosti komplexně. Osobnostní inventář pro mládež musíme chápat jako vzájemně propojený systém podnětů, které na základě své konstrukce vedou k definování několika základních rysů osobnosti. Vlastnosti měřené tímto nástrojem lze charakterizovat a vysvětlovat jen na základě jejich vzájemného propojení (vysoké pudové napětí (n) je úzce propojené s citovou nestálostí (c) atd.).

4. Analýza získaných dat

Základní soubor v České republice tvoří 400 147 žáků navštěvujících 6. až 9. ročník základních škol (ve věku 11–16 let, školní ročník 2008/2009), přičemž dívky tvoří 48,54 %. V grafu 1 lze vidět procentuální vyjádření počtu žáků (chlapci + dívky)

v jednotlivých územních celcích. Přes 10 % žáků studuje v Moravskoslezském, Jihomoravském a Středočeském kraji a v hlavním městě Praze. Naopak v Karlovarském kraji navštěvují základní školy jen 3 % žáků z celé ČR. Zajímavá je podobnost v počtu žáků u 7 krajů, který se pohybuje v rozmezí 5 až 6 % žáků z ČR. Tabulka 1 informuje podrobněji o rozdělení žáků v jednotlivých krajích a v jednotlivých školních ročnících. Z dané tabulky lze vysledovat určitý postupný úbytek žáků v jednotlivých letech, kdy rozdíl mezi 6. a 9. ročníkem činí 17 118 žáků.

Graf 1: Procentuální vyjádření počtu žáků v jednotlivých krajích ČR

Zdroj: UIV, 2009 (data na vyžádání)

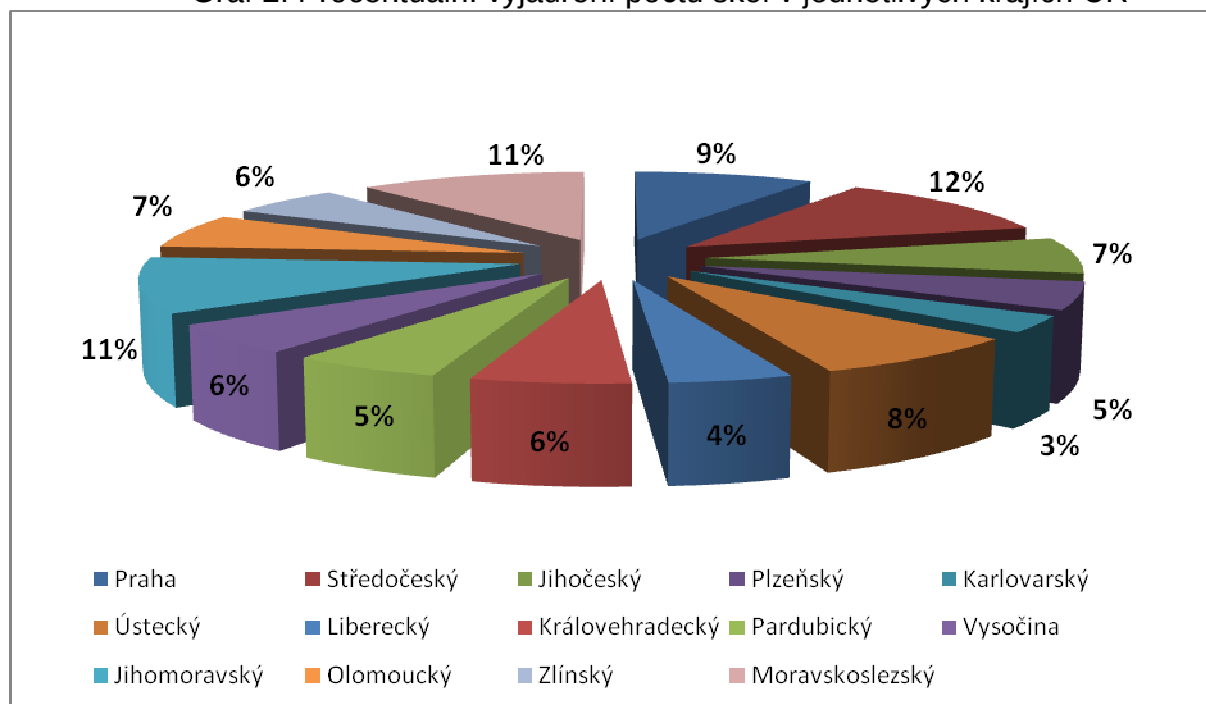
Zmíněný počet žáků navštěvuje 2 618 škol (ZŠ, ZUŠ, praktické ZŠ a gymnázia; UIV, 2009, data poskytnuta na základě požadavků realizátorů studie). Z tohoto počtu škol je v České republice 330 gymnázií (12,61 %), kam dochází přes 42 tisíc žáků. V hlavním městě Praze se nachází 51 gymnázií, což tvoří 21,43 % ze všech škol na území hlavního města. Olomoucký kraj má naopak nejméně gymnázií a to jen 8,10 % ze všech sledovaných škol na území tohoto kraje.

Tabulka 1: Počet žáků v jednotlivých krajích a školních ročnících

Kraj/školní ročník	6.	7.	8.	9.	Celkem
Praha	8 655	9 098	9 620	10 931	38 308
Středočeský	10 394	10 662	11 290	11 932	44 270
Jihočeský	5 912	5 964	6 305	6 992	25 184
Plzeňský	4 891	5 172	5 371	5 886	21 313
Karlovarský	2 809	3 065	3 128	3 082	12 104
Ústecký	8 054	8 108	8 659	8 840	33 655
Liberecký	4 165	4 234	4 431	4 643	17 476
Královéhradecký	5 069	5 490	5 545	6 004	22 110
Pardubický	4 921	4 932	5 147	5 674	20 685
Vysočina	4 901	5 262	5 462	6 091	21 713
Jihomoravský	9 932	10 375	11 165	12 526	43 998
Olomoucký	5 799	6 106	6 391	7 003	25 287
Zlínský	5 415	5 649	5 957	6 586	23 616
Moravskoslezský	11 890	12 200	12 626	13 735	50 428
Celá ČR	92 807	96 317	101 097	109 925	400 147

Zdroj: UIV, 2009 (data na vyžádání)

Graf 2: Procentuální vyjádření počtu škol v jednotlivých krajích ČR

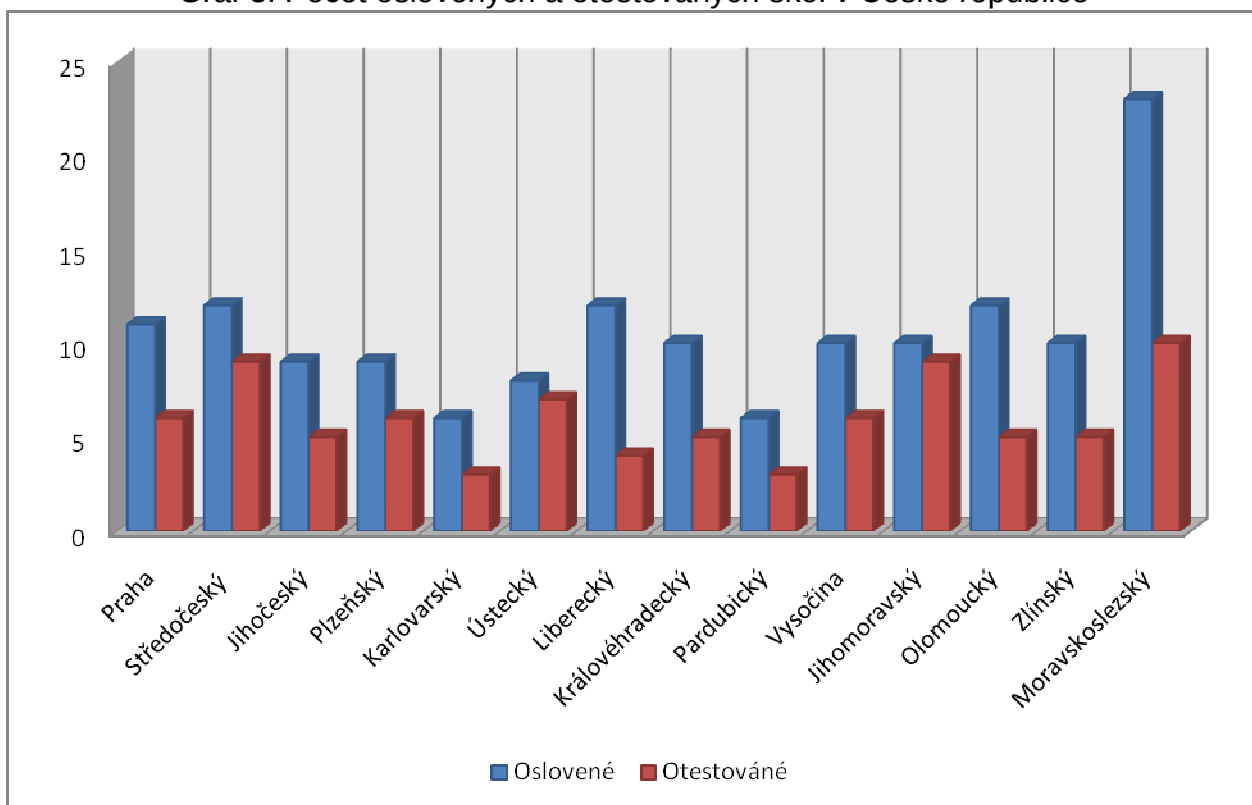
Zdroj: UIV, 2009 (data na vyžádání)

Základní soubor byl rozdělen do 14 územních celků tvořících Českou republiku (13 krajů a hlavní město Praha). Bylo spočítáno procentuální zastoupení žáků v jednotlivých krajích (například: Moravskoslezský kraj navštěvuje 13 % jedinců a v Jihočeském kraji chodí na druhý stupeň základních škol 6 % žáků z celorepublikového

počtu atd.). Na základě těchto propočtů byl náhodným výběrem bez opakování vybrán výběrový soubor obsahující cca 150 škol. Důvodem vyššího počtu vybraných škol byl předpoklad, že některé školy, respektive jejich vedení, se rozhodnou neúčastnit se této studie (tzv. oversampling).

Graf 3 a tabulka 2 informují o počtu škol, jež byly osloveny, a o počtu škol, které se rozhodly spolupracovat s výzkumným týmem a umožnily administraci dotazníkových baterií. Z celkového počtu 148 oslovených škol souhlasilo s účastí na výzkumu 56,08 % (83 školních zařízení). Z celkového počtu 2618 se jedná o 3,17 %. Ochota vedení škol účastnit se výzkumné projektu je v krajích různá. V jihomoravském kraji bylo osloveno 10 škol a v 9 z nich došlo k administraci testové baterie. Tento kraj je následován Ústeckým krajem (87,50%) a Středočeským krajem (75,00%). V Moravskoslezském kraji bylo osloveno 23 škol a jen 10 škol souhlasilo se spoluprací na projektu (43,48%). Nejmenší ochotu ke spolupráci zaznamenal realizátor v Libereckém kraji, kde mělo zájem o účast na projektu jen 33,33 % škol (z 12 oslovených otestovány 4).

Graf 3: Počet oslovených a otestovaných škol v České republice

Tabulka 2: Počet oslovených a otestovaných škol

Kraj/kategorie	Oslovené	Otestované	Otestované v %
Praha	11	6	54,55
Středočeský	12	9	75,00
Jihočeský	9	5	55,56
Plzeňský	9	6	66,67
Karlovarský	6	3	50,00
Ústecký	8	7	87,50
Liberecký	12	4	33,33
Královéhradecký	10	5	50,00
Pardubický	6	3	50,00
Vysočina	10	6	60,00
Jihomoravský	10	9	90,00
Olomoucký	12	5	41,67
Zlínský	10	5	50,00
Moravskoslezský	23	10	43,48
Celá ČR	148	83	56,08

Výzkumníci navštívili 328 tříd v 83 školách, do nichž chodí 6 877 žáků. Vyplněnou testovou baterii vrátilo 5 476 dětí, z toho dívek 2 801 (51,15 %). Výzkumu se z důvodu nepřítomnosti, nemoci nebo nezískání souhlasu zákonných zástupců nezúčastnilo 1 401 jedinců (20,37 %), z toho dívek 662 (47,25 %). Podíváme-li se na tabulku 3, zjistíme počet žáků v jednotlivých ročnících a krajích. Povedlo se dodržet přibližně stejný počet respondentů, který se pohyboval v ročníkových kohortách v rozmezí 1350 až 1400.

Tabulka 3: Počet žáků v ročnících a v krajích

Kraj	Školní ročník				Celkem
	6.	7.	8.	9.	
Praha	88	140	81	100	409
Středočeský	133	132	126	134	525
Jihočeský	75	79	88	77	319
Plzeňský	110	113	105	89	417
Karlovarský	69	52	74	53	248
Ústecký	116	67	118	109	410
Liberecký	60	61	65	63	249
Královéhradecký	61	104	70	104	339
Pardubický	68	59	44	54	225
Vysočina	94	83	97	93	367
Jihomoravský	144	147	159	142	592
Olomoucký	79	79	83	93	334
Zlínský	85	110	104	88	387
Moravskoslezský	170	169	159	157	655
Celá ČR	1352	1395	1373	1356	5476

Tabulka 4 umožňuje jiný pohled na získaný soubor respondentů. Žáci jsou rozděleni podle svého věku a podle kraje. Nejpočetnější jsou skupiny 12-, 13- a 14letých, v nichž se počet respondentů pohybuje v rozmezí 1300–1400. O polovinu méně žáků jsme zaznamenali u 11- a 15letých. Je to způsobeno překrýváním školního ročníku a věku dětí, protože část 11letých navštěvuje 5. ročník a část 6. ročník. Testování 5. ročníků nebylo ve studii realizováno (podobné je to u 15letých). Ve výzkumu se objevilo několik jedinců ve věku 10 (1x), 16 (41x) a 17 (1x) let. Jde o žáky, kteří z nějakého důvodu (nemoc, změna bydliště atd.) začali školní docházku později, nebo ji přerušili. Rozdíl v celkových součtech v tabulkách 3 a 4 je dán tím, že několik žáků neuvedlo svůj věk.

Tabulka 4: Počet jedinců podle věku a krajů

Kraj	Věk								Celkem
	10letí	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	17letí	
Praha	0	37	95	109	92	67	6	0	406
Středočeský	0	55	127	120	125	86	3	1	517
Jihočeský	1	38	73	73	92	36	1	0	314
Plzeňský	0	44	112	102	107	48	0	0	413
Karlovarský	0	33	50	64	62	34	3	0	246
Ústecký	0	58	65	95	115	73	3	0	409
Liberecký	0	25	60	73	64	26	0	0	248
Královéhradecký	0	24	95	68	80	64	3	0	334
Pardubický	0	33	63	49	63	15	0	0	223
Vysočina	0	47	88	77	105	46	2	0	365
Jihomoravský	0	71	143	138	149	80	5	0	586
Olomoucký	0	30	80	76	98	45	4	0	333
Zlínský	0	39	92	114	92	46	2	0	385
Moravskoslezský	0	73	161	165	144	96	9	0	648
Celá ČR	1	607	1304	1323	1388	762	41	1	5427

Testované školy byly rozděleny do čtyř skupin podle svého statutu, přičemž 20,07 % žáků navštěvuje gymnázia, 2,45 % žáků základní umělecké školy a 2,10 % žáků základní praktické školy. Čtvrtou a nejpočetnější skupinou jsou žáci navštěvující druhý stupeň základních škol (75,38 %) bez upřesnění, což ale neznamená, že nešlo například o školy specializované na jazyky, matematiku nebo sport.

Tabulka 5: Počet žáků z jednotlivých typů škol

Školní ročník	Typ školy				Celkem
	G	ZPŠ	ZŠ	ZUŠ	
6.	295	22	1003	32	1352
7.	318	35	1010	32	1395
8.	213	28	1096	36	1373
9.	273	30	1019	34	1356
Celkem	1099	115	4128	134	5476

Poznámka II.: G – gymnázium; ZŠ – základní škola; ZUŠ – základní umělecká škola, ZPŠ – základní praktická škola.

Podrobnější informace o počtu otestovaných jedinců v jednotlivých typech škol přináší tabulka 6a. Dívky navštěvují gymnázia častěji než chlapci, v průměru od 50,70 % do 59,12 %. Tento trend vidíme také u základních uměleckých škol, kde dívky tvoří z celkového počtu žáků více než 63 %. Opačný jev sledujeme u základních praktických škol, kde počet dívek osciluje v rozmezí 21,43 až 50,00 %. Minimální rozdíly mezi dívkami a chlapci můžeme sledovat u základních škol (ZŠ) – tyto rozdíly jsou podobné rozdílům v základním souboru (zastoupení dívek v něm se rovná cca 49 %). Na tuto oblast se podíváme ještě z jiného úhlu a k tomu nám pomůže tabulka 6b. Dívky častěji navštěvují gymnázia (22,28 %) a základní umělecké školy (3,21 %). Chlapci se od dívek liší tím, že ve větší míře navštěvují základní školy (77,79) a základní praktické školy (2,80%). Gymnázia a základní umělecké školy mají větší nároky na žáka (povinnosti, požadavky atd.) a z tohoto důvodu jsou častěji navštěvovány dívkami, jež mají menší problémy zvládat nároky škol a dokážou se přizpůsobit jejich požadavkům.

Tabulka 6a: Počet žáků z jednotlivých typů škol

Školní ročník	Pohlaví	Typ školy				Celkem/průměr
		G	ZPŠ	ZŠ	ZUŠ	
6.	Muž	122	11	524	8	665
	Žena	173	11	479	24	687
	Žena %	58,64	50,00	47,76	75,00	50,81
7.	Muž	130	23	523	11	687
	Žena	188	12	487	21	708
	Žena %	59,12	34,29	48,22	65,63	50,75
8.	Muž	105	22	529	13	669
	Žena	108	6	567	23	704
	Žena %	50,70	21,43	51,73	63,89	51,27
9.	Muž	118	19	505	12	654
	Žena	155	11	514	22	702
	Žena %	56,78	36,67	50,44	64,71	51,77

Poznámka II.: G – gymnázium; ZŠ – základní škola; ZUŠ – základní umělecká škola, ZPŠ – základní praktická škola.

Tabulka 6b: Typ navštěvované školy (procenta)

Pohlaví	Typ školy				Celkem
	G	ZPŠ	ZŠ	ZUŠ	
Chlapci	17,76	2,80	77,79	1,64	100,00
Dívky	22,28	1,43	73,08	3,21	100,00

Poznámka II.: G – gymnázium; ZŠ – základní škola; ZUŠ – základní umělecká škola, ZPŠ – základní praktická škola.

Z tabulky 7 můžeme vyčíst, že levou rukou píšou více chlapci než dívky, přičemž ve skupině chlapců je leváků průměrně 12,93 % a u dívek jen 10,58 %. V jednotlivých věkových kohortách je rozdíl cca 1 až 5 %. Z celkového počtu 5 373 probandů píše 338 chlapců (6,29%) a 292 dívek levou rukou (5,44%). To podporuje myšlenku, že v populaci chlapců se nachází více píšících leváků než levaček ve skupině dívek. Chlapci (12,78 %) preferují levou ruku při manipulaci s předměty častěji než dívky (průměr 11,72 %). Ve srovnání se skupinou dívek není tento rozdíl tak znatelný jako u preferované pracovní ruky (tabulka 8).

Tabulka 7: Preferovaná ruka na psaní u sledovaných žáků

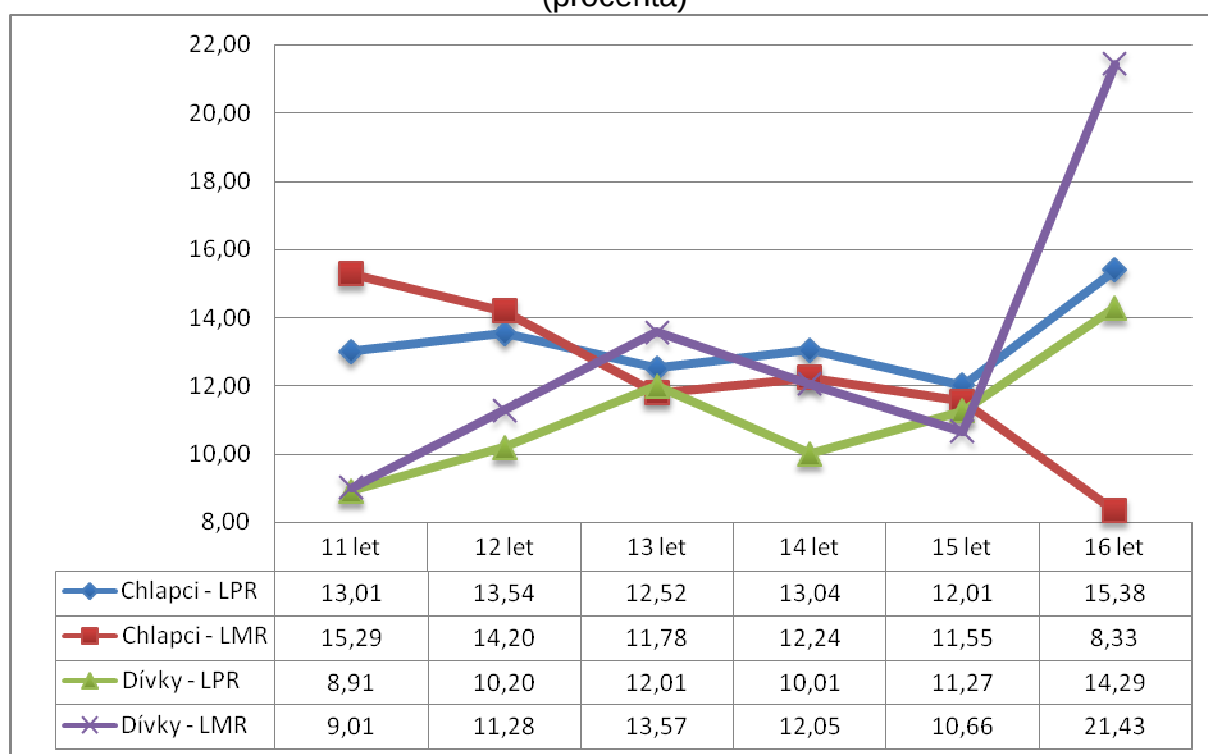
Pohlaví	Preferovaná ruka	Věk								Celkem/ průměr
		10letí	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	17letí	
Chlapec	Pravá ruka	0	214	549	552	580	359	22	0	2276
	Levá ruka	0	32	86	79	87	49	4	1	338
	Levá ruka v %	0,00	13,01	13,54	12,52	13,04	12,01	15,38	100,00	12,93
	Celkem	0	246	635	631	667	408	26	1	2614
Dívka	Pravá ruka	1	327	590	601	629	307	12	0	2467
	Levá ruka	0	32	67	82	70	39	2	0	292
	Levá ruka v %	0,00	8,91	10,20	12,01	10,01	11,27	14,29	0,00	10,58
	Celkem	1	359	657	683	699	346	14	0	2759

Tabulka 8: Preferovaná ruka při manipulaci s předměty u sledovaných žáků

Pohlaví	Preferovaná ruka	Věk								Celkem/ průměr
		10letí	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	17letí	
Chlapec	Pravá ruka	0	205	544	554	588	360	22	0	2273
	Levá ruka	0	37	90	74	82	47	2	1	333
	Levá ruka v %	0,00	15,29	14,20	11,78	12,24	11,55	8,33	100,00	12,78
	Celkem	0	242	634	628	670	407	24	1	2606
Dívka	Pravá ruka	1	323	582	586	613	310	11	0	2426
	Levá ruka	0	32	74	92	84	37	3	0	322
	Levá ruka v %	0,00	9,01	11,28	13,57	12,05	10,66	21,43	0,00	11,72
	Celkem	1	355	656	678	697	347	14	0	2748

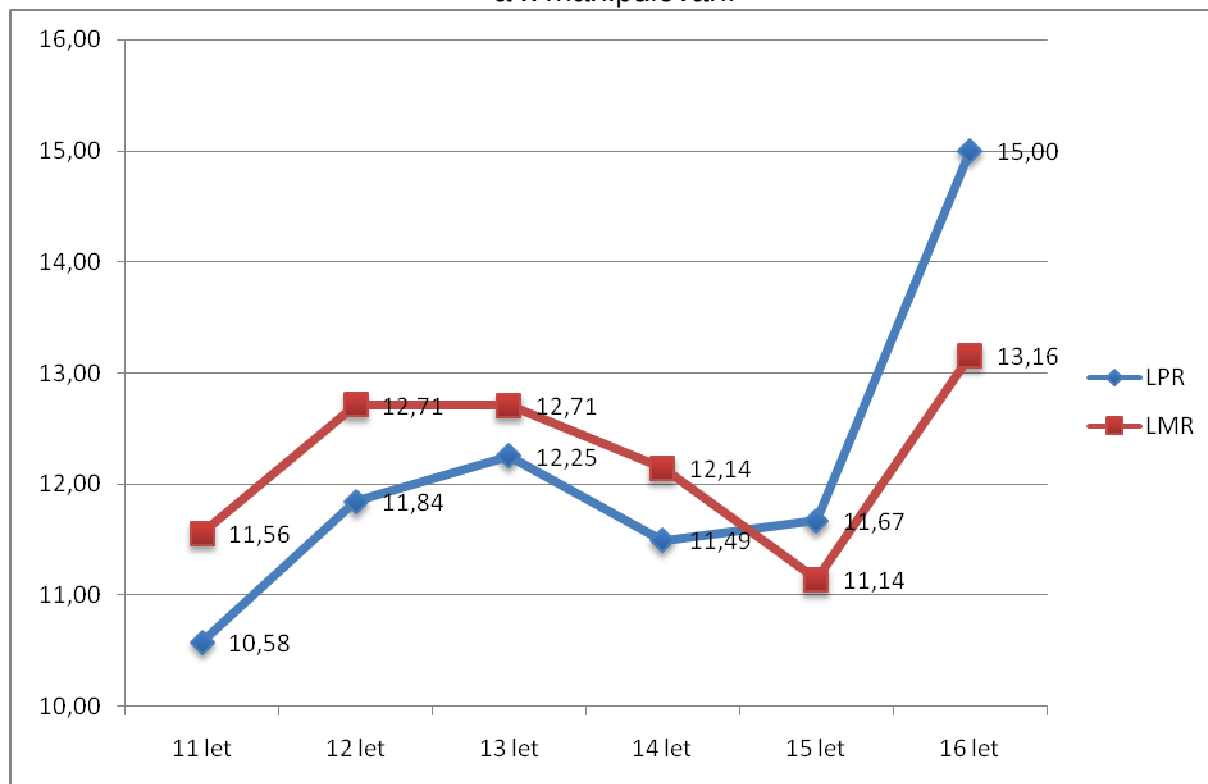
Ještě zajímavější informace přináší graf 4, zaměřující se na věk jedinců píšících a využívajících levou ruku k manipulaci. U dívek registrujeme nižší hodnoty u psaní levou rukou a to až o 2 %, než jsou hodnoty, týkající se levé ruky, jako ruky preferované při manipulování s předměty. Skupina chlapců tento jev vykazuje jen ve dvou věkových kohortách a to 11letých a 12letých. Při spojení skupiny chlapců a děvčat (graf 5) zjistíme, že v některých věkových kohortách je více jedinců, kteří využívají častěji levou ruku k manipulování s předměty a k činnostem, než ke psaní. Na základě těchto dat můžeme do určité míry přednést domněnku, že u několika procent dětí dochází k přeučování v oblasti psaní.

Graf 4: Porovnání chlapců a dívek z hlediska preferované ruky k psaní a k manipulování (procenta)

Poznámka: LPR – levá psací ruka; LMR – levá ruka preferovaná při manipulaci.

Graf 5: Porovnání výběrového souboru z hlediska preferované ruky k psaní a k manipulování

Poznámka: LPR – levá psací ruka; LMR – levá ruka preferovaná při manipulaci.

Při pohledu na tabulky 9 a 10 můžeme říci, že je více žáků, jež využívají k manipulaci a k činnostem levou ruku, než těch, kteří levou ruku píšou. Nejmarkantnější rozdíl je u žáků praktických škol a gymnázií, zatímco opačný trend pozorujeme u žáků základních škol. Nejméně leváků je na základních uměleckých školách, kde počet osciluje okolo 10% hranice u obou sledovaných proměnných.

Tabulka 9: Porovnání žáků podle typu školy a psací ruky

Typ školy	Pravá ruka v %	Levá ruka v %
Gymnázium	89,94	10,06
Praktická základní škola	87,62	12,38
Základní škola	87,77	12,23
Základní umělecká škola	90,84	9,16

Tabulka 10: Porovnání žáků podle typu školy a preferované ruky k manipulaci

Typ školy	Pravá ruka v %	Levá ruka v %
Gymnázium	87,82	12,18
Praktická základní škola	84,62	15,38
Základní škola	87,74	12,26
Základní umělecká škola	89,47	10,53

Počet dětí píšících levou rukou se v jednotlivých krajích pohybuje od 9,1 % do 16,1 % (ze všech dětí v daném kraji) a průměrná hodnota tohoto ukazuje je 11,72 %, přičemž největší podíl leváků je v Jihočeském, Středočeském a Plzeňském kraji. Do skupiny krajů s nejmenším počtem leváků patří Vysočina a Olomoucký kraj. Podíváme-li se na jednotlivé měsíce, kdy se probandi narodili, zjistíme, že nejvíce žáků využívajících při psaní levou ruku se narodilo v měsíci únoru (15,71 % ze všech dětí narozených v daném měsíci) a srpnu (13,78 % totéž). Kolem 10 % leváků se narodilo v měsících květen, říjen a září.

Přejdeme k analýze dat, která jsme získali pomocí metody SURPS. Bylo již uvedeno, že tento psychodiagnostický nástroj měří čtyři základní osobnostní dimenze – impulzivitu, vyhledávání zážitků, skleslost a úzkostnost. Pro analýzu jsme využili jen ty dotazníky, v nichž byly zodpovězeny všechny otázky. Z celkového počtu 5 476 dotazníků SURPS lze využít k analýze 5 080. Bylo několik důvodů, proč byly dotazníky vyřazeny: (a) chybějící odpověď u výpovědi; (b) dvě a více odpovědí u otázky; (c) dvě a více odpovědí u některé z otázek a chybějící odpověď u jiné z otázek. Nejčastěji žáci vynechali otázku, respektive na ní neodpověděli (a) a to v 343 případech.

V tabulce 11 se zaměříme na průměrné hodnoty – medián, maximum a minimum ve sledovaných dimenzích v závislosti na typu základních škol. Při porovnání průměrných hodnot v jednotlivých dimenzích s hodnotami pro britskou populaci nezjišťujeme žádné výkyvy, všechny lze zařadit do skupiny středních hodnot. Nejvyššího průměrného hrubého skóru v dimenzi skleslost (beznaděj) dosáhli žáci základních uměleckých škol (14,71), ale rozdíl mezi nejnižší (žáci gymnázií) a nejvyšší hodnotou není ani 1 bod. Průměrná hodnota pro celý výzkumný soubor je 14,08 bodu, což je hodnota ležící na polovině maximálního možného počtu bodů (28). Ve škále úzkostnost mohl žák získat maximálně 20 bodů hrubého skóru, přičemž průměrná hodnota pro celý soubor je 11,75 bodu a žádná ze sledovaných skupin se od této hodnoty neliší více než jedním bodem. Nejvyššího skóru dosáhli žáci základních praktických škol (12,59) a základních uměleckých škol (11,84). Jako u předešlé vlastnosti i zde nejnižší průměrnou hodnotu vykazují žáci navštěvující gymnázia. Rozdíly mezi jednotlivými typy škol jsou velice malé, statisticky nevýznamné, z tohoto důvodu jde jen o orientační hodnoty. Ve třetí dimenzi (impulzivita) získali nejnižší hodnotu žáci základních praktických škol a to 12,98 hrubého bodu, následování žáky gymnázií (13,09) a základních škol (13,37), přičemž průměrná hodnota pro všechny žáky je 13,31. Minimální počet bodů v této dimenzi byl 5 a maximální 20. V poslední škále sledujeme v průměrných hodnotách jednotlivých typů škol nejmenší rozdíly, zjištěné hodnoty se pohybují v rozmezí 16,09 až 16,32 bodů. Maximální počet bodů je 24, z toho

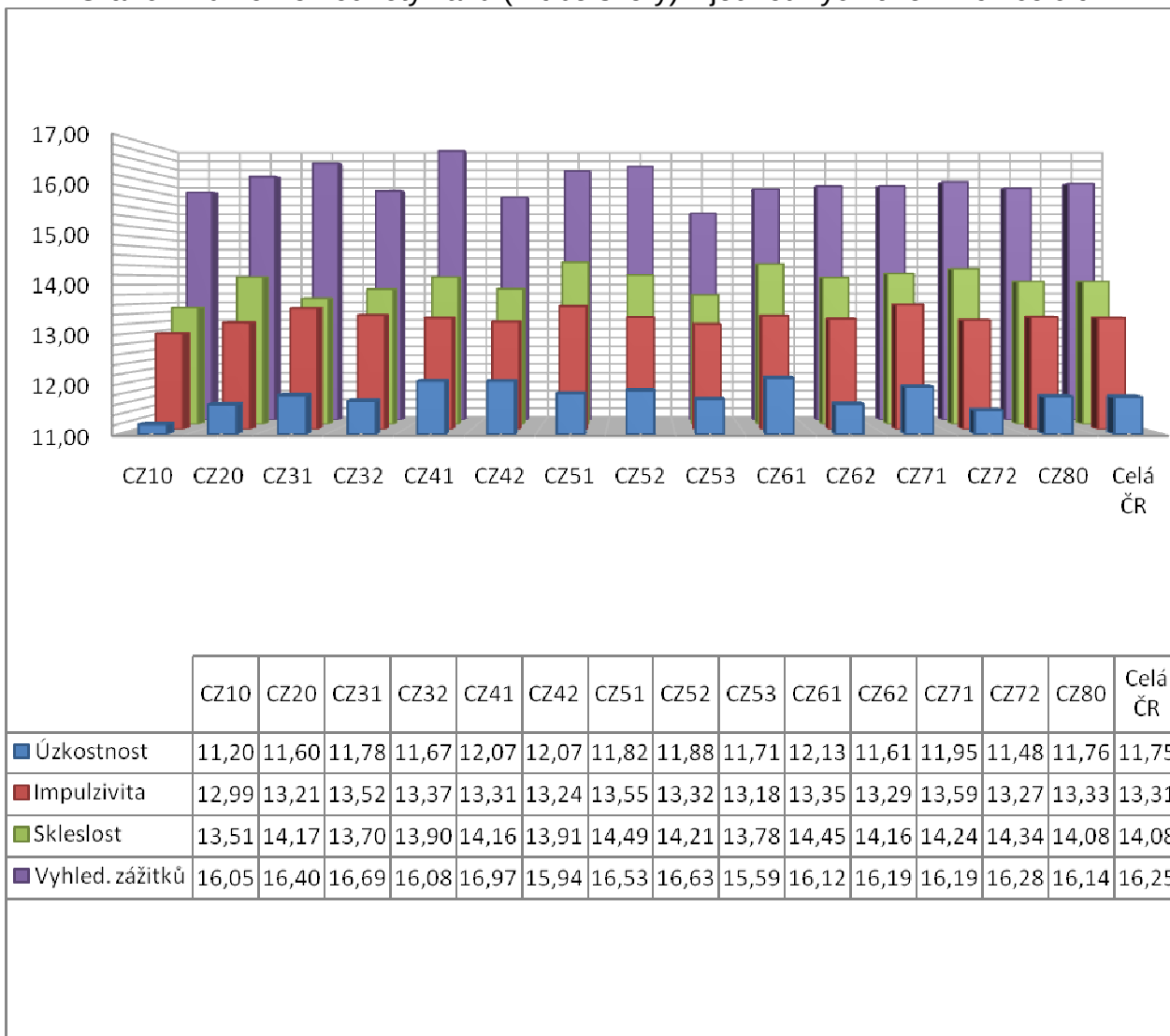
můžeme vyčíst, že žáci ve věku 11–16 let vyhledávají nové, vzrušující, adrenalinové zážitky různého charakteru.

Tabulka 11: Základní statistické informace z analýzy SURPS rozdělené podle typů škol

Typ školy	Indexy	Skleslost	Úzkostnost	Impulzivita	Vyhled. zážitků
Gymnázium	Průměr	13,90	11,50	13,09	16,09
	Medián	14	11	13	16
	Minimum	7	5	5	6
	Maximum	26	20	19	24
Základní praktická škola	Průměr	14,30	12,59	12,98	16,02
	Medián	14	12,5	13	16
	Minimum	7	7	8	10
	Maximum	23	20	19	24
Základní škola	Průměr	14,10	11,79	13,37	16,29
	Medián	14	12	13	16
	Minimum	7	5	5	6
	Maximum	28	20	20	24
Základní umělecká škola	Průměr	14,71	11,84	13,53	16,32
	Medián	14	12	14	16
	Minimum	9	5	9	6
	Maximum	23	18	18	24
Celá ČR	Průměr	14,08	11,75	13,31	16,25
	Medián	14	12	13	16
	Minimum	7	5	5	6
	Maximum	28	20	20	24

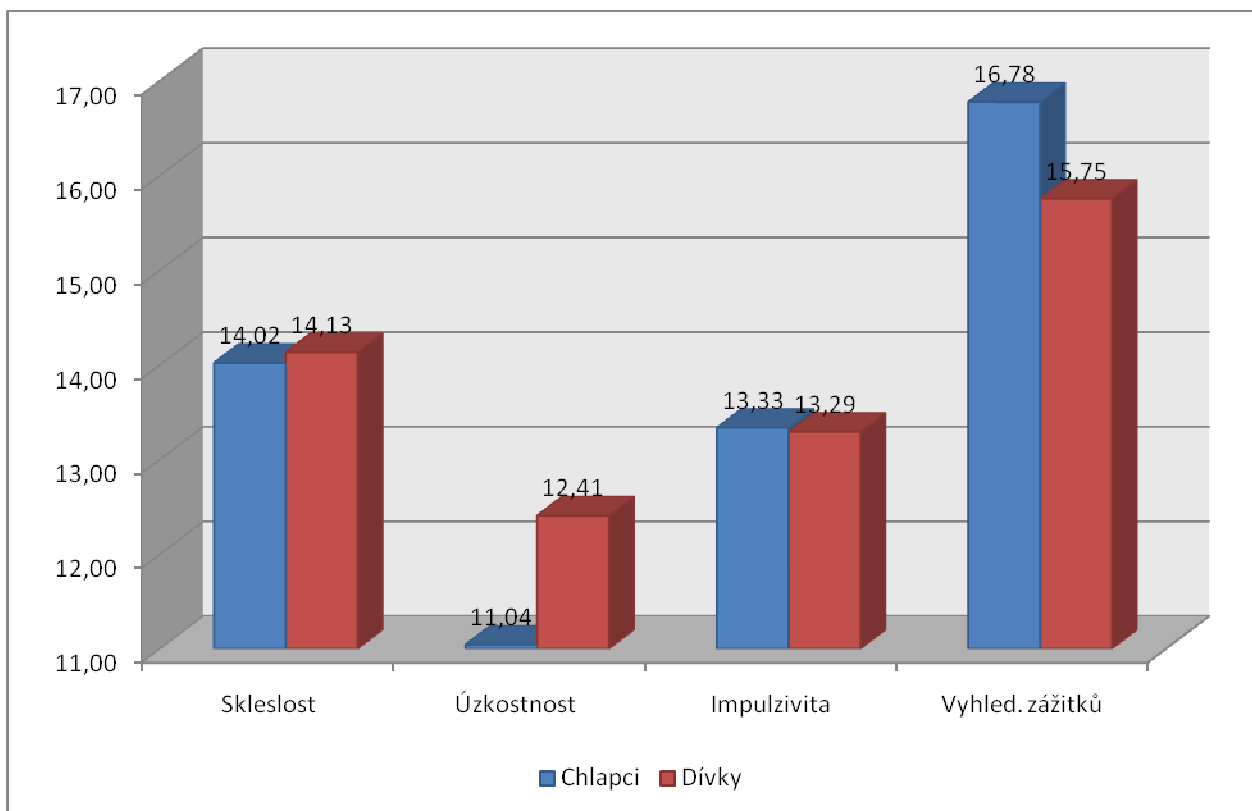
Graf 6 informuje o průměrných hodnotách ve sledovaných dimenzích a v jednotlivých sledovaných územních celcích, přičemž situace je zde velice podobná jako u předešlé tabulky. Z grafu lze vyčíst několik zajímavostí. Zastavíme se u škály vyhledávání zážitků, ve které se žáci rozdělení podle typu škol od sebe nelišili ani o 0,30 hrubého bodu. Na druhé straně skupiny žáků rozdělené podle krajů se již v některých případech od sebe liší o více než 1,38 hrubého bodu. Grafy také naznačují souvislosti mezi jednotlivými faktory u žáků daného kraje. Hlavní město Praha nebo Pardubický kraj mají nízké hodnoty ve všech čtyřech dimenzích, ale podíváme-li se na Karlovarský, Liberecký a Olomoucký kraj, zjistíme, že hodnoty ve všech sledovaných škálách jsou zde vyšší a často přesahují průměrné hodnoty pro celou sledovanou populaci.

Graf 6: Průměrné hodnoty žáků (hrubé skóry) v jednotlivých územních celcích

Při pohledu na graf 7 si můžeme čtyři sledované charakteristiky rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny můžeme zařadit skleslost a impulzivitu, které u chlapců a dívek vykazují velice podobné průměrné hodnoty. Domníváme se, že je to dáno jejich genetickým základem. Impulzivita a skleslost souvisí s aktivitou nervové soustavy a s temperamentem. V druhé skupině se nachází škála vyhledávání zážitků a úzkostnost. Chlapci dosáhli v první škále o jeden hrubý bod více než dívky. Z toho usuzujeme, že chlapci vyhledávají častěji adrenalinové, nekonvenční a někdy i zakázané a nebezpečné aktivity. Tato zvýšená potřeba zážitků může vyústit i v nějaké rizikové chování (abúzus drog, šikana, kriminalita atd.). U škály „úzkostnost“ pozorujeme opačnou tendenci. Vyššího hrubého skóru dosáhly dívky a to o 1,37 bodu. Žákyně častěji pociťují strach z nereálných nebo z málo nebezpečných podnětů a situací, což může vést ke snaze tento strach redukovat např. nevhodnými prostředky (alkohol, drogy, prášky atd.).

Graf 7: Porovnání dívek a chlapců z hlediska sledovaných osobnostních charakteristik

Tabulka 12 prezentuje souvislost mezi pohlavím, psací rukou a rysem. U rysů skleslost a impulzivita není většího rozdílu mezi chlapci a dívkami píšícími levou nebo pravou rukou. O jeden bod hrubého skóru se liší chlapci leváci od praváků v dimenzi vyhledávání zážitků, přičemž nižšího skóru dosáhli leváci, a stejný trend lze sledovat u dívek. Poslední sledovanou škálou je úzkostnost, kde leváci chlapci a dívky získali o více než 1,35 bodu vyššího skóru než příslušné skupiny praváků. Zvýšené školní požadavky mohou snadněji u žáků a žákyň píšících levou rukou vyvolat stres, který vede k pocitům úzkosti, neschopnosti zvládat požadavky a z nich plynoucí překážky a problémy.

Tabulka 12: Hrubé skóry u dívek a chlapců podle preferované ruky při psaní

Pohlaví	Psací ruka	Skleslost	Úzkostnost	Impulzivita	Vyhled. zážitků
Chlapci	Pravá ruka	14,15	10,90	13,15	16,61
	Levá ruka	14,21	12,33	13,21	15,64
Dívky	Pravá ruka	14,02	11,07	13,40	16,48
	Levá ruka	14,20	12,42	13,22	15,83

Při administraci Osobnostního inventáře pro mládež (HSPQ) se povedlo získat celkem 3568 vyplněných záznamových archů (forma A a B). Z tohoto počtu bylo 1609 chlapců (45,10 %) a 1959 dívek (54,90 %) ve věku 11–17 let. Formu A vyplnilo o cca

300 jedinců víc než formu B (1637 dětí). Podíváme-li se zvláště na formu A a formu B, zjistíme, že procentuální vyjádření pohlaví žáků je u obou forem velice podobné (chlapci 45,68 % forma A a forma B 44,41 %; viz tabulka 13).

Tabulka 13: Rozdělení žáků podle pohlaví a testované formy

Pohlaví	Index	Forma A	Forma B	Celkem/průměr forma A a B
Chlapci	Celkem	882	727	1609
	Podíl v %	45,68	44,41	45,10
Dívky	Celkem	1049	910	1959
	Podíl v %	54,32	55,59	54,90
Celkem forma A a B		1931	1637	3568

Zaměříme-li se na věkové kohorty v tabulce 14, vidíme, že nejpočetnější skupinou jsou žáci ve věku 13 a 14 let. Tito jedinci navštěvují 7. až 9. třídu druhého stupně základních škol. Snižující počet u 12letých a 15letých je dán tím, že někteří 12letí žáci navštěvují ještě 5. třídu a někteří 15letí navštěvují již 1. ročník středních škol. Forma A byla vyplněna větším počtem respondentů a to jak celkově, tak i v jednotlivých kohortách.

Tabulka 14: Počet a procentuální zatopení žáků podle věkových kohort a testované formy

Forma	Index	Věk						
		11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	17letí
Forma A	Celkem	92	322	521	594	375	26	1
	Podíl v %	51,40	51,94	56,39	54,30	52,89	63,41	100,00
Forma B	Celkem	87	298	403	500	334	15	0
	Podíl v %	48,60	48,06	43,61	45,70	47,11	36,59	0,00
Celkem forma A a B		179	620	924	1094	709	41	1

V této části se zaměříme na rozdíly mezi mužským a ženským pohlavím v jednotlivých měřených faktorech. V grafu 7 jsou uvedeny průměrné hodnoty dosažené chlapci a dívkami ve formě A a B dotazníku HSPQ. Hodnoty uvádějí průměrný hrubý skór, který může nabývat hodnot 0 až 20 bodů, s výjimkou faktoru vysoká vs. nízká krystalická inteligence (B), který je sycen 0 až 10 body. Ze 14 měřených faktorů má 12 z nich (u formy A i B) podobnou tendenci, jak u dívek, tak i u chlapců. Faktor nadšenost vs. sklíčenost a faktor individualistická zdrženlivost vs. družná aktivnost se liší, přičemž v jedné formě dotazníku mají vyšší hrubý skór dívky a v druhé formě chlapci.

Faktor A – **bezprostřednost vs. uzavřenost** – chlapci dosahují nižšího hrubého skóru o cca 1,6 až 2,5 bodu. Z tohoto důvodu je můžeme vnímat jako jedince, kteří jednají po svém a s odstupem. Ve větší míře se u nich objevuje patologické chování (krádeže, šikana atd.) Dívky jsou naopak více ochotné ke spolupráci, pozorné k lidem, důvěřivé, srdečné a dobromyslné.

Faktor B – **vysoká vs. nízká krystalická intelligence** – zde můžeme sledovat rozdíl mezi formami HSPQ, přičemž probandi vyplňující formu B dosahovali průměrně o jeden hrubý bod vyššího skóru. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je velice nízký, nepřesahuje cca 0,3 hrubého bodu. Z toho vyplývá, že dívky a chlapci mají podobnou míru krystalické intelligence, která je založena na kognitivních procesech získaných v edukačním procesu a na schopnosti je využívat. Čím vyšší hodnota, tím větší obecná duševní schopnost učit se a větší sklon k intelektuálním zájmům.

Faktor C – **citová stálost vs. citová nestálost** – dívky ve věku 11–17 let dosahují nižších skóre v tomto faktoru a to až o 2 body. Chlapce charakterizujeme jako jedince, kterým nic nebrání vidět věci realisticky a jež jsou schopni přizpůsobit se skutečnosti. Jsou klidnější a umí se více ovládat. Dívky se v tomto věku častěji dostávají do sporů a do problémů s rodiči a kamarády. Můžeme u nich také pozorovat sklon vzdávat se a vyhýbat se zodpovědnosti.

Faktor D – **vznětlivost vs. klidnost** – v obou formách dosahují chlapci nižšího hrubého skóru, což může poukazovat na rozvážné, trvalé a stoické chování. U dívek pozorujeme nadměrnou čilost, vyšší nároky na svou osobu a okolí a schopnost prosadit se v edukační praxi.

Faktor E – **průbojnost vs. poddajnost** – v tomto faktoru dosahují chlapci o 1,72 bodu ve formě A a o 0,72 bodu ve formě B vyšších hodnot než dívky. Jak píše Balcar (1986): chlapci jsou více sebevědomí, častěji se rozhodují po svém, jsou nelítostní, nepřátelští, svérázní, nepoddajní a mají potřebu neustálého obdivu. Dívky, protože dosáhly nižších hodnot, charakterizujeme jako poddajné, pozorné, diplomatické a více závislé na svém okolí.

Faktor F – **naděšenost vs. sklíčenost** – u tohoto faktoru pozorujeme opačnou tendenci ve sledovaných formách HSPQ. Jedinci dosahující vyšších hodnot jsou častěji hovornější, bezstarostnější, veselejší, upřímnější a pohotovější. Žáka s nízkou hodnotou tohoto faktoru lze charakterizovat jako jedince plného obav, mlčenlivého a zahleděného do sebe. Rozdíly mezi dívkami a chlapci jsou v tomto faktoru zanedbatelné a průměrné hodnoty se nachází v druhé polovině škály (polovina 10 bodů).

Faktor G – **zodpovědnost vs. svévolnost** – chlapci dosáhli v obou administrovaných formách nižších hodnot (u formy A o 0,46 a u formy B o 1,05 bodu). Základními charakteristikami mohou být nestálost, lehkovážnost, samolibost, nespolehlivost a menší schopnost dostávat svým závazkům. Dívky ve škole vnímáme jako více odpovědné, citově ukázněné a svědomité se smyslem pro povinnost.

Faktor H – **citová choulostivost vs. citová tvrdost** – u tohoto faktoru můžeme pozorovat nejmarkantnější rozdíl mezi skupinou dívek a chlapců. U formy B dosahuje rozdíl 3,42 hrubého bodu a u formy A dokonce až 5 bodů. Dívky charakterizujeme závislým, nejistým a vlídným chováním vůči druhým lidem. Častěji jsou orientované na umělecké činnosti, které vyžadují bohatou představivost. Ve větší míře sledují svůj zdravotní stav a mají sklony k hypochondrii. Citová tvrdost se u chlapců projevuje sociální tvrdostí, nepřístupností až cynismem. Chlapci jsou věcnější, méně se soustředí na své tělo a jejich jednání častěji vychází praktického, logického myšlení.

Faktor J – **individualistická zdrženlivost vs. družná aktivnost** – jde o druhý faktor, který vykazuje opačnou tendenci u chlapců a dívek ve vztahu k formám HSPQ. Jedinci s nižšími hodnotami se rádi účastní společenských akcí, potřebují pozornost svého okolí a snadněji přijímají obecná měřítka.

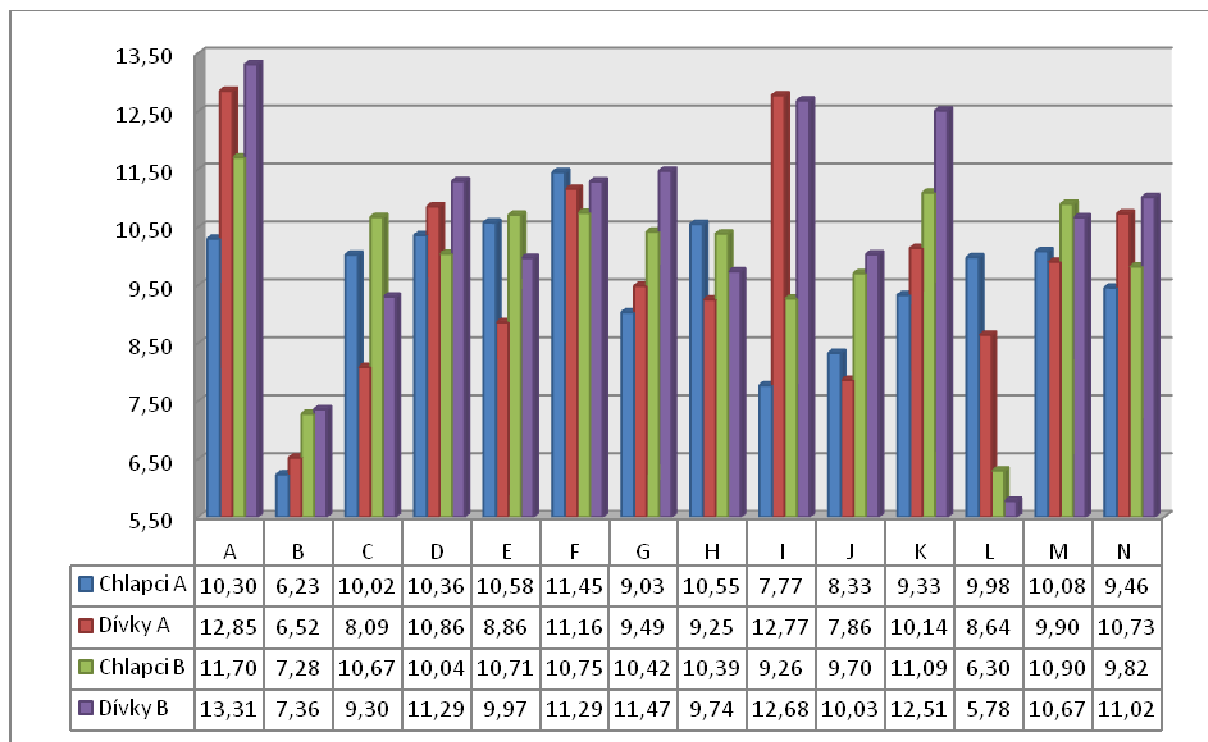
Faktor K – **úzkostná sebenejistota vs. sebedůvěra** – nižších průměrných hodnot v obou formách dosahují chlapci, kteří mohou být vnímáni jako veselejší, houževnatější, klidnější, sebevědomější a nedbalejší. Ve formě B získaly dívky o 1,42 bodu více než chlapci. Můžeme je tedy charakterizovat jako žákyně se silným citem pro povinnost, které jsou náladové, ustrašeně ohleduplné, úzkostné, smutné a hypochondrické.

Faktor L – **soběstačnost vs. závislost na druhých** – žáci s vyšším skórem jsou častěji nespokojeni se svými rolemi ve skupině, bývají méně oblíbení a nevyhledávají v takové míře sociální kontakt. Na druhou stranu dívky dosáhly nižšího hrubého skóre a lze je tedy vnímat jako družné, konvenční s potřebou společenského uznání.

Faktor M – **sebevláda vs. nedostatek sebevlády** – v obou formách HSPQ vidíme minimální rozdíl mezi žáky a žákyněmi druhého stupně základních škol. Jen pro orientaci uvádíme základní charakteristiky této škály. Jedinci s vysokým hrubým skórem často ve skupině získávají roli vůdce, umí se ovládat, berou ohled na druhé a snaží se dosáhnout úspěchu. Na opačném pólu se nacházejí adolescenti, kteří jsou nevychovaní, narcisticky odmítají společenské požadavky a často se u nich objevuje patologické jednání.

Faktor N – **vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí** – rozdíl mezi chlapci a dívkami je cca 1,2 bodu. Nižší hodnoty u chlapců mohou poukazovat na sklon jedince vzdávat se, vyhýbat se zodpovědnosti a projevovat se fobicky (charakteristiky pro jednotlivé faktory využity od K. Balcara, 1986).

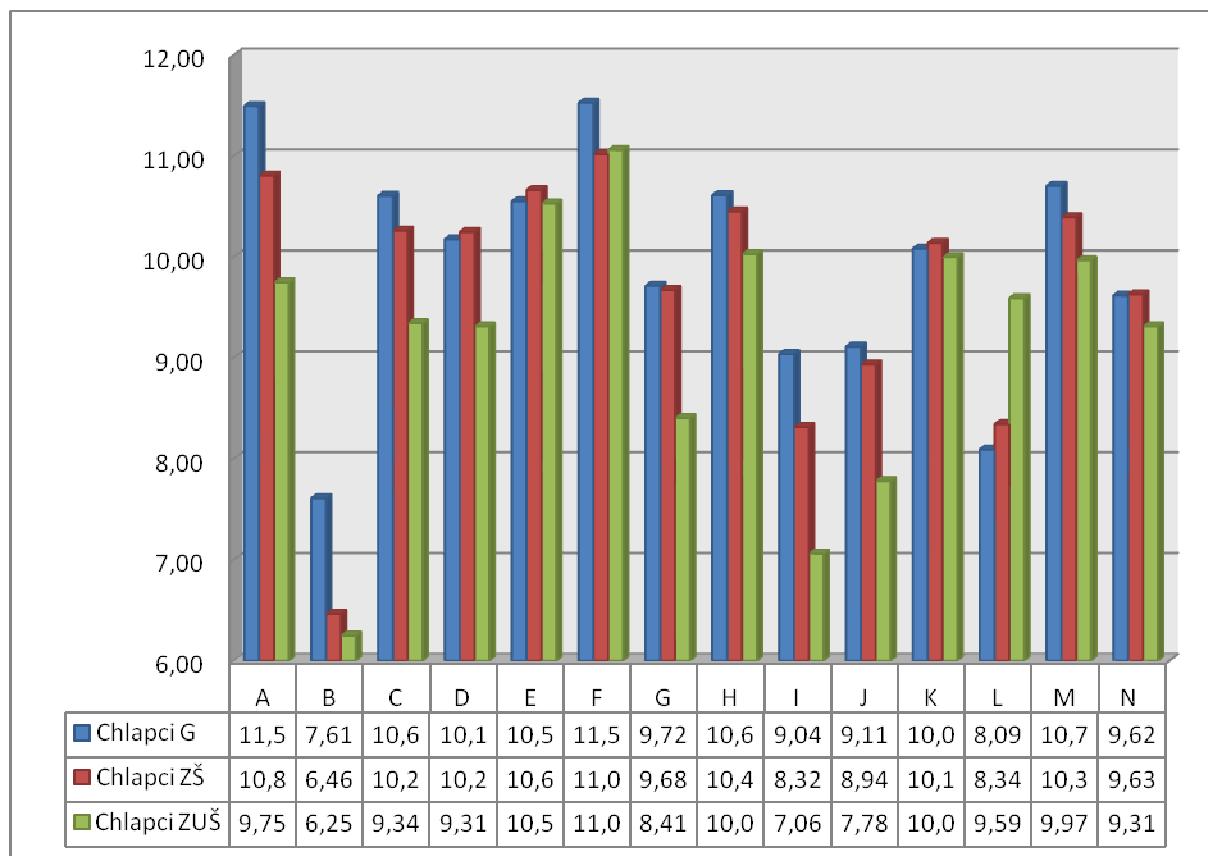
Tabulka 7: Porovnání dívek a chlapců z hlediska sledovaných osobnostních charakteristik u formy A a B

Poznámka: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost; (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebenejistota vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

Tabulky 8 a 9 prezentují průměrné hrubé skóry u chlapců a dívek v jednotlivých faktorech s přihlédnutím na typy základních škol (obě formy HSPQ dohromady). Nebudeme již rozebírat každý faktor zvlášť, protože informace o jednotlivých faktorech jsou v části o metodě HSPQ a také u popisu grafu 7. Tyto informace může čtenář lehce využít k interpretaci prezentovaných grafů. Zaměříme se jen na určité zvláštnosti a zajímavosti. Rozdíly u dívek z různých typů škol jsou vyšší než rozdíly u chlapců (faktor A, N atd.), přičemž vyšších hodnot dosahují dívky v šesti faktorech (A, D, G, I, K, N). V deseti faktorech pozorujeme u dívek a chlapců stejný vývoj (faktor A, B, C, G, J, K atd.). Dívky a chlapci navštěvující gymnázia disponují vyšší krystalickou inteligencí než žáci ostatních typů škol. U faktoru L je vývoj odlišný – oproti nízkým skórum u žáků základních škol a gymnázií je u dětí navštěvujících základní umělecké školy skóre zvýšený o více než 1 bod. Tyto děti jsou ve škole samostatnější, sebevědomější, soběstačnější a mají zralejší zájmy.

Tabulka 8: Hrubé skóry chlapců v jednotlivých faktorech s přihlédnutím k typu školy

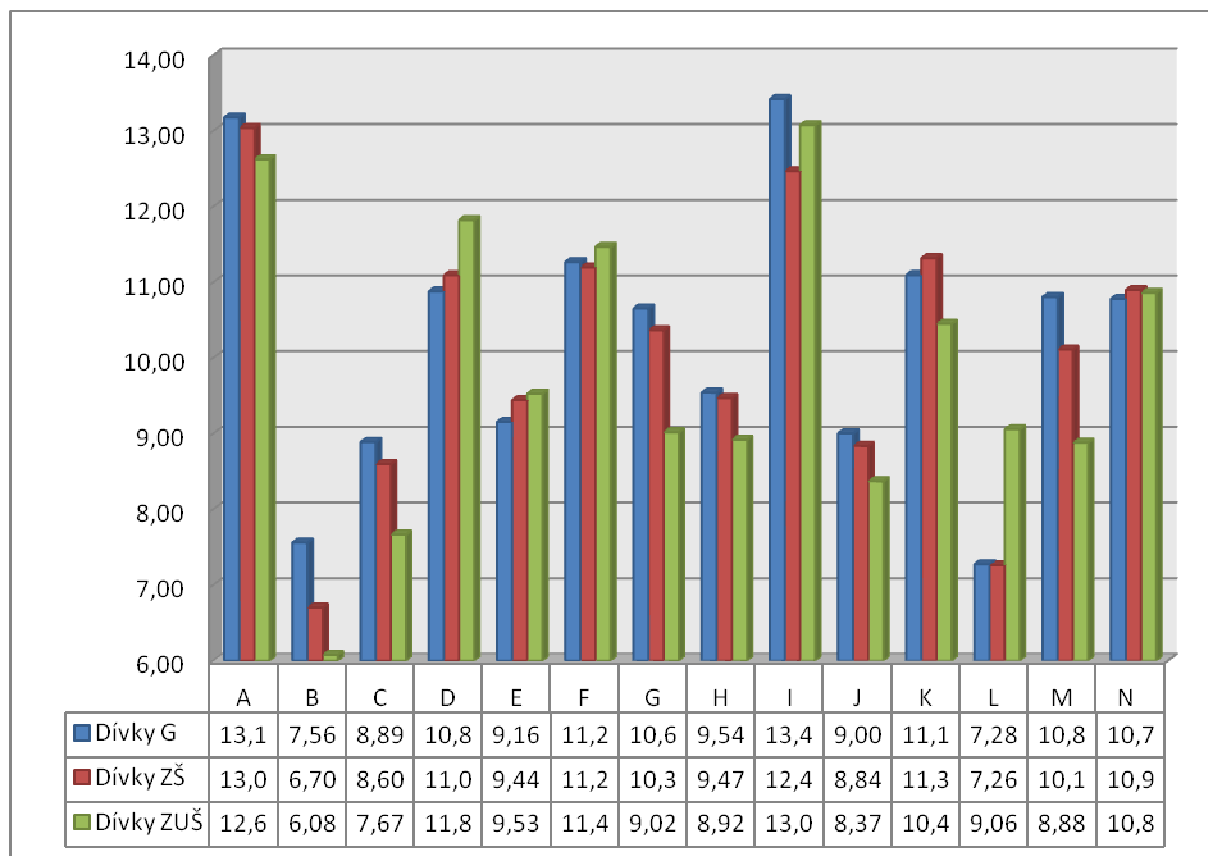

Poznámka I.: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost; (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebedůvěra vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

Poznámka II.: G – gymnázia; ZŠ – základní školy; ZUŠ – základní umělecké školy.

Při analýze věkových kohort zjišťujeme, že není větších rozdílů v průměrných hodnotách 11- až 17letých. Tato tendence potvrzuje slova K. Balcara, který napsal: „Výsledky naší standardizace ukazují, že u 13 povahopisných stupnic HSPQ není v jemu příslušném věkovém pásmu významný vývojový posun dosahovaných výsledků v závislosti na věku... Proti tomu u inteligenční stupnice faktoru B je vzrůst výkonu s věkem závažný ...“ (1986, str. 17). Při pohledu na faktor B v tabulkách 15 a 16 vnímáme vzestupný vývoj mezi věkovými kohortami (hlavně 11–15), přičemž 16- a 17letých bylo oproti ostatním kohortám poskromnu a lze je z analýzy vypustit.

Tabulka 9: Hrubé skóry dívek v jednotlivých faktorech s přihlédnutím k typu školy

Poznámka I.: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost; (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebedůvěra vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

Poznámka II.: G – gymnázia; ZŠ – základní školy; ZUŠ – základní umělecké školy.

Poslední dva grafy (10 a 11) se zaměřují na jednotlivé faktory vyjádřené průměrnými hrubými skóry, kterých děti ve sledovaných krajích dosáhly. V některých škálách, jako je citová stálost vs. nestálost, nacházíme zanedbatelné rozdíly mezi celky (max. 0,84 bodu). Stejný trend je u faktoru průbojnost vs. poddajnost, kde rozdíl činí max. 0,53 bodu. Opačný jev, tedy nejvyšší rozdíly mezi žáky jednotlivých krajů, vidíme v dimenzích soběstačnost vs. závislost na druhých (max. o 1,95 bodu) a citová choulostivost vs. citová tvrdost (max. o 2,11 bodu).

Poznámka: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická

Tabulka 15: Průměrné hrubé skóry u věkových kohort dívek a chlapců (forma A)

	Chlapci						Dívky						
Věk	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	17letí
A	10,07	10,11	10,20	10,61	10,27	9,05	12,52	12,89	12,94	12,85	12,72	14,83	15,00
B	6,30	5,86	6,08	6,38	6,49	6,10	6,23	6,43	6,51	6,55	6,68	6,17	5,00
C	9,30	9,88	10,26	10,08	9,98	9,30	8,34	8,71	7,66	8,17	8,02	7,33	8,00
D	10,37	10,23	10,33	10,47	10,18	11,85	11,34	10,26	10,87	10,81	11,32	9,50	10,00
E	10,07	10,01	10,57	10,66	10,91	11,45	9,13	8,94	8,68	8,75	9,18	8,33	9,00
F	12,10	10,38	10,97	12,01	12,05	10,00	10,74	11,22	10,99	10,82	12,04	12,50	11,00
G	8,80	9,46	9,12	9,00	8,63	9,40	9,98	10,06	9,38	9,40	9,03	12,00	12,00
H	10,30	10,11	10,33	10,90	10,92	8,50	8,73	9,56	8,87	9,31	9,65	9,83	8,00
I	8,80	8,17	7,94	7,85	6,95	7,85	13,08	13,01	13,08	12,55	12,31	14,33	9,00
J	9,07	8,42	8,47	8,16	8,18	8,75	8,19	7,98	7,64	7,75	8,22	8,17	2,00
K	10,47	9,42	9,49	9,20	8,91	10,80	10,50	9,40	10,26	10,23	10,21	14,00	8,00
L	9,83	10,17	10,07	9,62	10,09	11,65	8,76	8,40	8,70	8,69	8,73	6,33	9,00
M	9,60	10,13	10,13	9,94	10,22	10,65	9,61	9,85	9,68	10,28	9,77	10,50	9,00
N	10,53	9,77	9,76	9,15	9,16	9,35	11,18	10,54	10,69	10,61	11,04	11,00	10,00

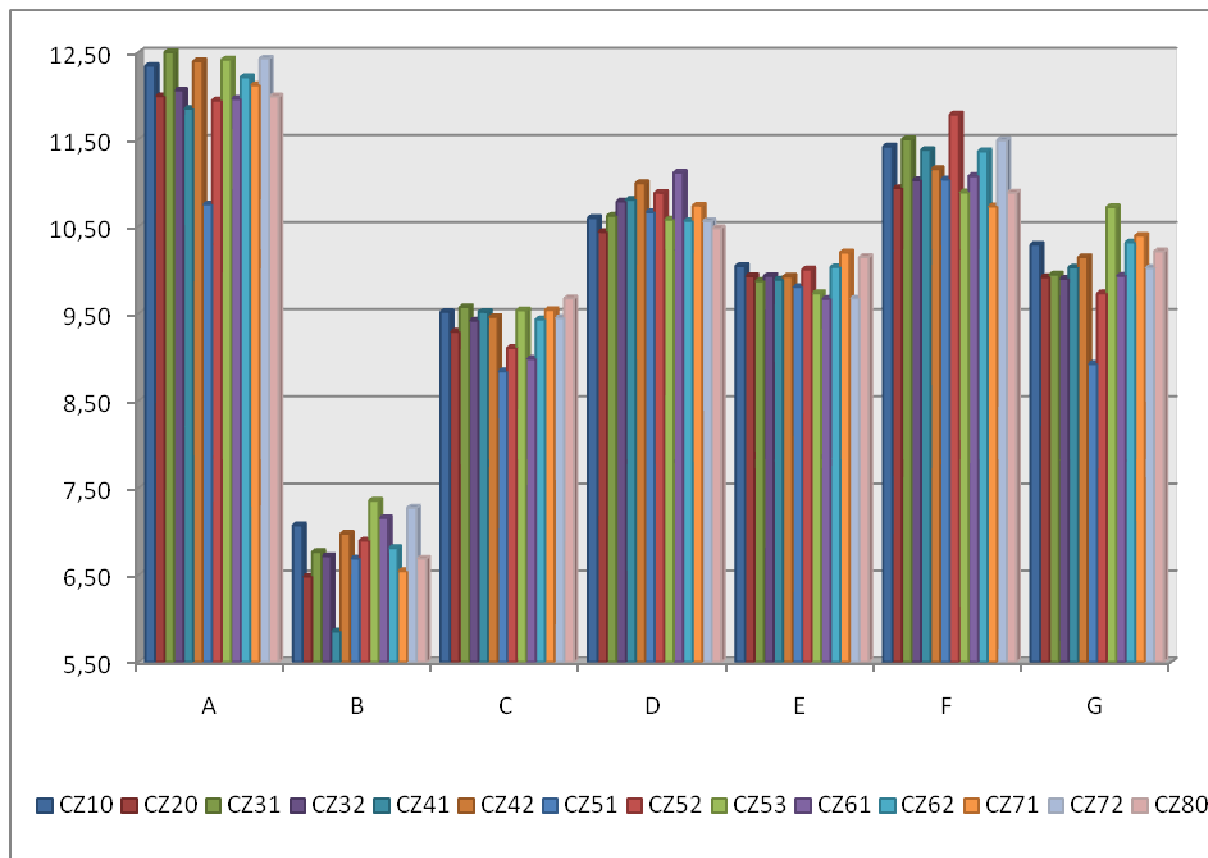
inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost; (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebenejistota vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

Tabulka 16: Průměrné hrubé skóry u věkových kohort dívek a chlapců (forma B)

	Chlapci						Dívky					
Věk	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí	11letí	12letí	13letí	14letí	15letí	16letí
A	10,50	11,11	11,64	11,82	12,29	11,14	12,61	13,33	13,42	13,25	13,47	13,38
B	6,70	7,15	7,21	7,31	7,52	6,86	6,74	7,22	7,45	7,34	7,61	6,88
C	10,37	10,45	10,81	10,62	10,87	10,14	10,37	10,16	9,05	8,85	9,19	9,13
D	10,50	9,98	9,63	10,19	10,18	9,71	10,88	11,01	11,79	11,28	11,02	10,75
E	9,83	10,63	10,93	10,66	10,80	10,57	9,67	9,45	10,22	10,01	10,15	10,13
F	9,00	10,08	11,26	10,71	11,11	11,29	10,09	11,30	11,19	11,49	11,49	12,13
G	11,10	10,91	10,55	9,99	10,39	10,29	11,56	11,94	11,47	11,17	11,45	11,63
H	8,80	9,63	10,39	10,54	11,02	10,43	9,46	9,84	9,92	9,37	9,94	12,25
I	10,17	9,50	8,91	9,19	9,34	9,29	12,95	12,33	13,08	12,64	12,51	10,75
J	10,10	9,96	9,41	9,81	9,55	9,86	9,89	9,98	10,14	9,97	10,01	10,88
K	11,67	11,26	10,98	11,27	10,74	11,43	11,96	12,12	12,42	12,96	12,43	13,63
L	8,03	6,74	6,12	6,20	6,01	5,00	6,33	5,66	5,74	6,01	5,33	6,25
M	11,70	10,95	10,75	11,11	10,61	10,29	11,19	10,96	10,85	10,28	10,62	9,50
N	10,10	9,88	9,75	9,83	9,82	8,86	10,72	10,65	11,11	11,30	10,85	11,75

Poznámka: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost; (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebenejistota vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

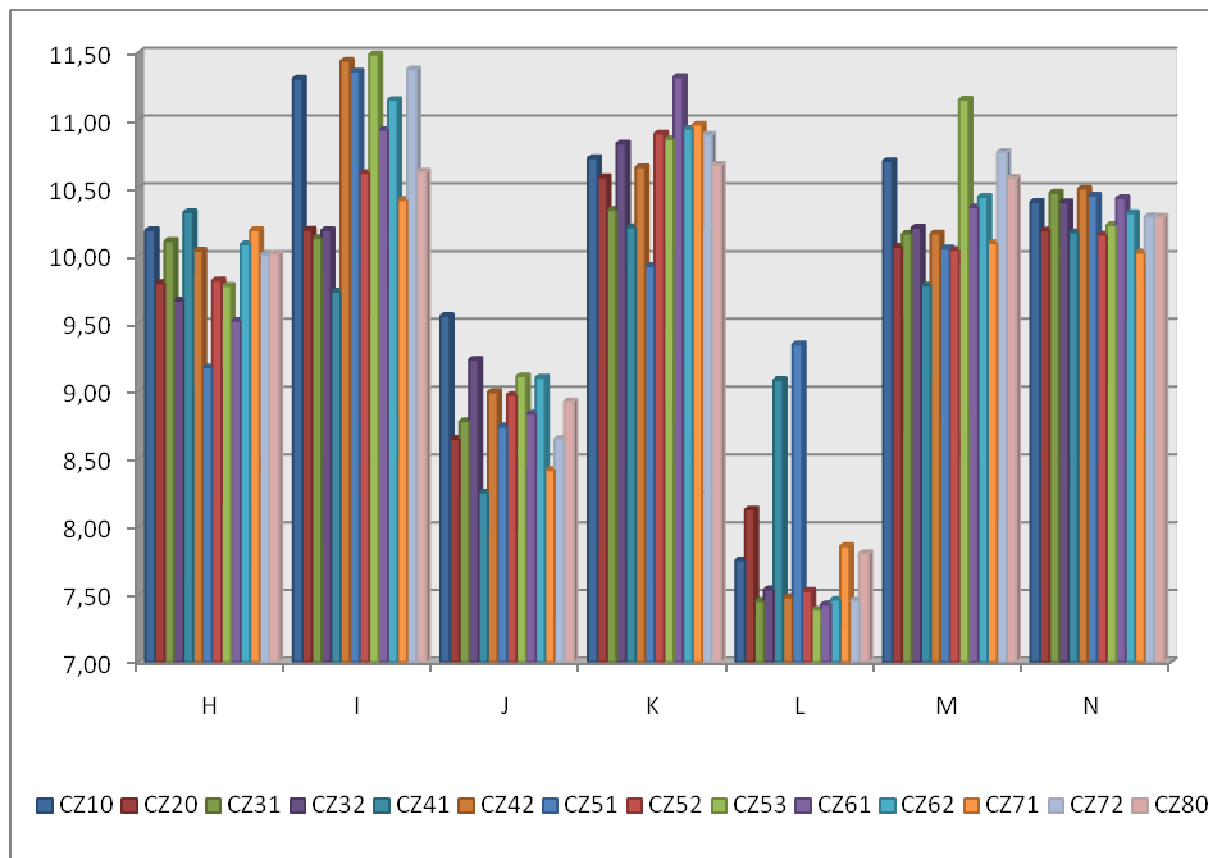
Tabulka 10: Hrubé skóry žáků (dívky + chlapci) v jednotlivých faktorech s přihlédnutím na územní celek I.

Poznámka I.: (a) bezprostřednost vs. uzavřenost; (b) vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence; (c) citová stálost vs. citová nestálost; (d) vznětlivost vs. klidnost; (e) průbojnost vs. poddajnost; (f) nadšenost vs. sklíčenost; (g) zodpovědnost vs. svévolnost;

Poznámka II.: CZ10 – Hlavní město Praha; CZ20 – střeďočeký kraj; CZ31 – Jihočeký kraj; CZ32 – Plzeňský kraj; CZ41 – Karlovarský kraj; CZ42 – Ústecký kraj; CZ51 – Liberecký kraj; CZ52 – Královéhradecký kraj; CZ53 – Pardubický kraj; CZ61 – Vysočina; CZ62 – Jihomoravský kraj; CZ71 – Olomoucký kraj; CZ72 – Zlínský kraj; CZ80 – Moravskoslezský kraj.

Tabulka 11: Hrubé skóry žáků (dívky + chlapci) v jednotlivých faktorech s přihlédnutím na územní celek II.

Poznámka I.: (h) smělost vs. plachost; (i) citová choulostivost vs. citová tvrdost; (j) individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost; (k) úzkostná sebestejistota vs. sebedůvěra; (l) soběstačnost vs. závislost na druhých; (m) sebevláda vs. nedostatek sebevlády; (n) vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí.

Poznámka II.: CZ10 – Hlavní město Praha; CZ20 – střeđočeský kraj; CZ31 – Jihočeský kraj; CZ32 – Plzeňský kraj; CZ41 – Karlovarský kraj; CZ42 – Ústecký kraj; CZ51 – Liberecký kraj; CZ52 – Královéhradecký kraj; CZ53 – Pardubický kraj; CZ61 – Vysočina; CZ62 – Jihomoravský kraj; CZ71 – Olomoucký kraj; CZ72 – Zlínský kraj; CZ80 – Moravskoslezský kraj.

5. Závěr

V několika kapitolách a na několika stránkách jsme se snažili přiblížit realizovanou výzkumnou studii a část jejích výsledků, které umožňují školám a pedagogům nahlédnout do problematiky osobnostních rysů u adolescentů. Realizační tým si ve studii stanovil za cíl, že převede psychodiagnostickou metodu SURPS a vytvoří české populační normy pro metody SURPS a HSPQ. Studie se zaměřila na chlapce a dívky ve věku 11 až 16 let, kteří navštěvují druhý stupeň základních škol v České republice. Administrátorům se povedlo získat 5 476 testových baterií, které byly sebrány v 328 třídách (83 škol) během školního roku 2008/2009.

Uvedená analýza poskytuje obecné informace o žácích, kteří se výzkumného projektu účastnili. Snahou analýzy je informovat o základních osobnostních charakteristikách adolescentů ve vztahu k navštěvovanému typu školy, k pohlaví, k pravo-/levorukosti atd. Uvědomujeme si, že data mohou být (a také jsou) částečně vytažena z kontextu psychodiagnostického procesu. Tím myslíme, že psychodiagnostický proces je složitým systémem podnětů a odpovědí ze strany psychologa a klienta. Na konci tohoto procesu vytváří odborník (často psycholog) propracovanou osobnostní charakteristiku klienta. Z těchto důvodů upozorňujeme na to, že z kusých informací, které jsou prezentovány v této analýze, nelze činit nějaké individuální závěry směrem k jedinci nebo ke skupině jedinců. Data a informace mají umožnit čtenářům vnímat osobnostní nastavení adolescentů a na základě těchto informací k nim určitým adekvátním způsobem přistupovat a komunikovat s nimi.

Poslední odstavec věnujeme poděkování všem lidem, kteří se nějakým způsobem podíleli na tomto výzkumném projektu. Ředitelkám a ředitelům škol děkujeme za povolení provést administraci dotazníků ve školách, které řídí, ale i za další vynaloženou aktivitu. Zástupkyním a zástupcům ředitelů děkujeme za časové naplánování samotné administrace a za milé přijetí výzkumníků ve školách. Všem pedagogům a třídním učitelům patří dík za pomoc při shromažďování souhlasů zákonných zástupců a za pomoc při vlastní administraci. Děkujeme také všem zákonným zástupcům, že umožnili svým svěřencům (dětem) účastnit se této výzkumné studie a tím pomoci psychologům v psychodiagnostických procesech (díky nim budou mít k dispozici nové psychodiagnostické nástroje). Skupinou, na kterou nemůžeme při tomto poděkování zapomenout, je samozřejmě skupina dívek a chlapců, kteří věnovali určitou část svého času věci, která pro ně osobně neměla přímý přínos, ale dokázali si uvědomit, že svou činností mohou pomoci druhým.

DĚKUJEME VŠEM!!!

Literatura

Svoboda, M. (1999). Psychologická diagnostika dospělých. Praha: Portál.

MŠMT, Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (č.j.:20006/2007-51).

Balcar, K. (1986). Osobnostní dotazník pro mládež – příručka (II. propracované vydání). Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.

MŠMT, Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Conrod, P.J., Woicik, P. (2002). Validation of a four-factor model of personality risk for substance abuse and examination of a brief instrument for assessing personality risk. *Addiction Biology*, 7, 329-346.

Dolejš, M. (2008). Analýza potřeb školních metodiků prevence a porovnání osobnostních charakteristik pedagogů v Olomouckém kraji. Olomouc: Univerzita Palackého.

Conrod, P.J., Comeau, N., Stewart, S.H., Maclean, M., Woicik, P. (2002). Evaluation of the psychometric properties of a brief schale for assessing personality risk Substance abuse in adolescents: The Substance Use Risk Profile Scale (SURPC) applied to adolescent samples. Presented at the 34th Banff Conference on Behavioural Science: Adolescent Substance Abuse: Innovative Approaches to Prevention and Treatment, Banff, Alberta, Canada.